

ГОЛОС КОМБАТАНТА

Журнал Об'єднання б. Вояків-Українців в Америці (ОбВУА)

VOICE OF UKRAINIAN VETERANS IN U.S.A.

З МІСТ:

За повагу до самих себе	1
Ген.-шт. полк. В. Чабанівський: Військове виховання молоді	2
Привіт від ген. д-ра Р. Дацкевича	3
Полк. Степан Лазуренко: Богданівці в Полтаві проти Муравйова	4
Герої Базару	5
В. Сім'яніців: В дорозі (спомин)	8
Ген.-шт. полк. А. Валійський: Військовий аспект Варшавської конвенції 1920 року	10
Д-р Іван Козак: Організація тилів Української Галицької Армії	13
Микола Капуста: Злука і розрив з большевиками в 1920 р.	16
М. Озимко: В 10-ліття існування станиць Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА	18
Лев Шанковський: Про УПА в американському військовому журналі	20
Д-р Степан Ріпецький: 70-річчя сотн. Аверкія Гончаренка	21
Гаврило Гордієнко: Відозва ген. Врангеля до українців	22
Архієп. Микола Урбанович, кол. поручник УГА	23
Інж. Іван Остап'як: Наступ 2-ої Бригади на денікінців (спомин)	24
Рецензії: Мих. Курах: Нові причинки до історії УГА	25
З життя Відділів ОбВУА	29
Листи до Редакції: д-р Павло Дубас: Доля двох стрільців	31
В обороні пам'яті УСС Василя Дзіковського	31
Ti, що відійшли	32

CONTENTS:

Respecting Ourselves (Editorial) — 1; Military Education of Youth — W. Chabany — 2; Greetings from Gen. R. Dashkevych — 3; Bohdan's Regiment in Poltava — Col. S. Lazurenko — 4; Heroes of Bazar — 5; On the Way — W. Simianciv — 8; Military Aspect of the Warsaw Convention of 1920 — Col. Arkadiy Valiysky — 10; Organization of the Rears of the Ukrainian Halician Army — Dr. Ivan Kozak — 13; Union and Abrupt in Relations with the Bolsheviks in 1920 — Mykola Kapusta — 16; 10th Anniversary of the Organization of Veterans of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) in the USA — M. Ozymko — 18; About UPA in an American Military Journal — Lev Shankovsky — 20; 70th Anniversary of Capt. Averkiy Honcharenko — Dr. Stepan Ripetsky — 21; The Appeal of Gen. Vrangel — H. Hordienko — 22; Archbishop Mykola Urbanovych, former Lieutenant of UHA 23; The Offensive of Denikin's Second Brigade (Reminiscences) — I. Ostapiak — 24; Book Reviews: Mykh. Kurakh, New Additions to the History of UHA — 25; Activities of the OWVA — 29; Letters to the Editor, Dr. Paul Dubas — The faith of two soldiers — 31; In the Defense of the Memory of Vasyl Dzikovsky, USS — 31; Those Who Have Left Us — 32.

АДМІНІСТРАЦІЙНІ ОГОЛОШЕННЯ

Листа ч. 6

\$20.00 — Об'єднання колишніх Вояків УПА, Нью Йорк.

\$15.00 — Євген Рудий, Філадельфія.

\$3.00 — Осип Навроцький, Вінніпег, Канада.

По \$2.00: Борис Шевченко, Шикаго, Ілл., С. Нечипорук, Бруклин, Н. Й.

По \$1.00: Михайло Слюзар, Бруклин, Микола Оброца, Вінніпег, Канада, о. д-р Володимир Левицький, Міннеаполіс, Мінн., Михайло Панькевич, Нью Гейвен, Іван Голембійовський, Нью Гейвен, Дмитро Герчан, Дітройт.

В адміністраційному оголошенню — „Листа ч. 5” в „Голосі Комбатанта” ч. 7 (13), помилково подані дані повинні звучати:

На пресовий фонд нашого журналу скла-

ли по \$2.00: полк. Жорж Богун де Ляре та полк. Іван Цапко.

Всім Жертоводавцям складаємо щиру подяку. Просимо підтримувати наш одинокий в ЗДА військово-історичний журнал.

ВП. Членів і Не-Членів, що одержують „Голос Комбатанта”, просимо надсилати залеглу передплату за 1960 і біжучу за 1961. Апелюємо до тих, які одержували впродовж 1959 і 1960 років „Голос Комбатанта” а не вплатили передплати, вирівняти свою невеличку залеглість, яка в сумі підриває існування журналу.

Представник на Канаду:

Mr. O. Nawrockyj, 544 Aberdeen Ave.,
Winnipeg 4, Man., Canada.

ПРОСИМО СКЛАДАТИ ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ГОЛОСУ КОМБАТАНТА”, незалежно від передплати.

Для Передплатників „Голосу Комбатанта”

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН НА КНИЖКИ В-ВА „ЧЕРВОНА КАЛИНА”

Д-р Ст. Ріпецький: „Українське Січове Стрілецтво” (стор. 360) замість \$ 6.00 тепер 3.00			
„Наш Львів”	"	\$ 3.00	" 1.25
С. Тобілевич: „Рідні гості”	"	\$ 0.50	" 0.25
О. Удовиченко, ген.-штабу ген. пор.: „Україна у війні за державність”	"	\$ 4.00	" 2.00
Василь Витвицький: „Михайло Гайворонський, життя і творчість”	"	\$ 3.00	" 1.50
Платон Стасюк: „У новому світі”	"	\$ 2.00	" 1.50

„ГОЛОС КОМБАТАНТА”

ЖУРНАЛ ОБ'ЄДНАННЯ 6. ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ (ОБВУА),

К В А Р Т А Л Й Н И К

Видає Видавництво „ЧЕРВОНА КАЛИНА”, Нью Йорк.

Передплата: за 4 числа річно — \$ 2.00. Одно число — 50 цт.

Передплату просимо присилати на адресу:

“CHERWONA KALYNA”

c/o Ukrainian National Home, 140 — 2nd Avenue, New York, N. Y.

У всіх організаційних справах звертатися до:

United Ukrainian War Veterans in America — 1321 W. Lindley Avenue, Philadelphia 41, Pa.

В усіх редакційних справах просимо звертатися на адресу:

Ivan Kedryny-Rudnytsky, “Svoboda”, 81-83 Grand Street, Jersey City, N. J.

ЗА ПОВАГУ ДО САМИХ СЕБЕ

RESPECTING OURSELVES

This editorial takes a critical view of former Ukrainian military men, and some organizations who organize events, military and veteran in nature — without prior communication with the Executive Board of the United Ukrainian War

Veterans in America (UUWVA). The Editors of this quarterly feel that such conduct undermines the stature of the central organization of all Ukrainian veterans, whose official organ is the Voice.

Яких два роки тому багато шуму наробило скликання великими газетними оголошеннями товариського з'їзду колишніх українських військовиків одним високим колишнім старшиною під фірмою заснованого ним і очолюваного військового Інституту — без ніякого попреднього порозуміння і узгіднення з центральною українською комбатантською організацією в ЗДА, Головною Управою ОбВУА. Недавно одна політична партія уладила в Нью Йорку вечір, на якому роздавано військову відзнаку, знову же без ніякого порозуміння з названою централею наших комбатантів. Тепер один із високих колишніх старшин, що живе в Канаді, розсилає на приватні адреси колишніх українських військовиків, що живуть тепер в ЗДА, анкети „на підвищення в рангах старшинства за минулу службу Україні” — яккажеться в супровідному письмі. Можливо, що старшина, який розсилає ті анкети, робить це з уповноваження керівника військового ресорту у Виконному Органі УНРади. Проте він, видко, вважає, що цього досить, щоб не турбуватись за порозуміння в цій справі з централею Об'єднання б. вояків-українців в Америці, не брати під увагу — делікатно кажучи — оригінальності, що з Торонта в Канаді треба втрутатись у справи, що дотичать комбатантів на терені З'єдинених Держав, ані того факту, що Головна Управа прийняла й проголосила одноголосну постанову, затверджену потім Загальним Делегатським З'їздом, проти підвищування ранг колишніх українських військовиків, що проживають тепер на еміграції, зокрема в Америці.

Наведені факти викликають сумні рефлексії, що їх можна охопити приблизно такими сумними запитами:

Чому самі колишні українські військовики підтривають авторитет рідної комбатантської організації, замість його підтримувати? Як ця наша організація може старатися за належне поважне ставлення до неї збоку керівних українських політичних чинників в Америці, як ось Український Конгресовий Комітет, і як вона може домагатися більшого голосу у проводі в усіх громадсько-політичних справах української спільноти, коли самі українські комбатанти підривають її повагу? Як можна вимагати від сірих рядових громадян, щоб вони мали більше почуття національно-громадської дисципліни і правопорядку, коли й деякі колишні високі старшини роблять, як вище наведено, речі, що аж ніяк не підходять під поняття правного ладу й зорганізованого та здисциплінованого порядку.

Дуже прикро писати таке, а коли робимо це, то виключно тому, що таких випадків уже забагато та що промовчування їх може викликати враження, наче б верхівка Об'єднання бувших вояків українців в Америці їх не „бачила”, або й з ними погоджувалась. Критичні завважаги з приводу таких випадків не стосуються ніяких осіб, — вони не хочуть нікого персонально атакувати ні ображувати. Справа не є в особах і навіть не в такому-то одному чи другому конкретному випадкові, а в проблемі, в суспільному явищі. Річ не в з'їзді, бенкеті, анкетних листках. Річ у тому, щоб ми самі себе шанували, щоб ми самі розуміли, що роблючи

В. Чабанівський
ген. шт. полк. Армії УНР

ВІЙСЬКОВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Col. K. Chabanivsky: MILITARY EDUCATION OF YOUTH

In this article, former colonel of the Ukrainian Army, now living in Chicago, points out to the Ukrainian youth and parents the great impor-

tance of military studies, and urges the Ukrainian high school graduates to enter military academies in greater numbers.

У нас багато говориться і пишеться при кожній нагоді про виховання української молоді, щоб не втратити її для нації. Слухно, бо ситуація дійсно загрозлива. Не тільки та молодь, що вже тут народилася, а й та, що приїхала до Америки, забуває говорити по-українськи. Коли наші діти стрічаються поза домом, чи поза церквою і школою, то здебільша залюбки переходятять на англійську мову, бо це ніби дає їм почуття „вищості”.

Вина тут, очевидно, найбільша батьків, які не пильнують настільки своїх дітей, щоб защепити їм пошану до рідної мови. Не хочемо повторювати того, що часто пишеться у нас про конечність защеплювання дітям і молоді загальних відомостей з ділянки українознавства. Але в численних голосах на цю тему якось не чуємо про конечність дати нашим дітям не тільки загальну освіту, але й покласти

натиск на їх військову освіту. Треба у старшої молоді виробляти зрозуміння для військового вишколу і військової освіти, як почесного й корисного фаху, безпосередньо пов'язаного з долею і прираної батьківщини і рідної батьківщини їх батьків — України.

Ми бачили, що діялось в Україні під час визвольних змагань, коли наша Армія проходила селами, а дядьки стояли за тинами і споглядали, як військо маршуvalо. Його було не-багато, бо дядьки проголосували „невтральності”. Потім большевики показали дядькам, що значить бути невтральними, але від цього Україні не стало легше. Треба нарід завчасу приготувати до оборони свого рідного краю і виробляти почуття обов'язку йти до рідного війська. Так мало б бути в краю, але знаємо, що на еміграції потрібна неменша праця, бо історія вчить, що еміграція може відіграти ве-

(Закінчення статті зі стор. 1-ої)

на власну руку з нехтуванням власної організації одну-другу-третю імпрезу, навіть із сповідними „успіхами” в кожному з окремих випадків — у сумі загирюємо повагу і значення не тільки комбатантської організації, але й себе самих, кожного окремого українського колишнього військовика.

Ініціатива одиниць і гуртів всередині організації — надзвичайно похвальна і бажана. Трудно уявити собі, щоб управа організації, яка стрічається з правильною, конструктивною ініціативою, згори відкидала її, тільки тому, що така ініціатива вийшла з-поза неї. З другого боку неможливо прийняти принцип, що все, що хтось з колишніх комбатантів задумує, є правильне і добре. Громадський порядок у всьому вільному світі такий, що кожну справу

розглядається на авторитетному форумі і приймається рішення після найосновнішого обміркування більшістю голосів легально обраної організаційної верхівки. Оспорювати ці принципи й не рахуватись із ними — це значить причинюватись до анархізування і так уже пресумних відносин в українській громаді поза Україною. Коли ми не погоджуємося на „публічні суди” самойменованими партійними суддями над поважними громадськими і культурними діячами, коли ми пропагуємо толерантність між віровизнаннями й соборність не тільки у декламаціях, але й у ділах, коли ми племкаємо культ рідної військової традиції, культ правопорядку, бо вони є підставами здорової української державницької думки, то мусимо виступати також в обороні рідної комбатантської організації проти всього, що її підриває.

личезну ролю. Знаємо, напр., що долю українсько-польської війни в користь Польщі вирішила „блакитна” армія ген. Галлера, що складалась здебільша з польських емігрантів, які виємігрували були до Франції й Америки від часу повстань до першої світової війни, але, навіть ставши чужими громадянами, почувались польськими патріотами. Мали вони своїх добре вишколених старшин, підстаршин і стрільців.

Отож і нашій молоді треба переходити військовий вишкіл в чужомовних арміях, не спускаючи з очей, що в майбутності — може — прийдеться помогти їй Україні. Треба нам мати старшин із фаховою освітою і досвідом та з вищими військовими ступнями. Для цього треба ходити до військових шкіл і становитись кадровими старшинами в усіх родах теперішньої модерної зброї. Під цим оглядом, напр., поляки в Америці стоять досить високо, бо в польських газетах раз-ураз подаються вістки про номінацію старшин, американських поляків, до вищої ранги. А як у нас? Часом і в нашій пресі подибується вістка про молодого українця в американській військовій школі чи на постійній американській військовій службі. Але це покищо тільки — на жаль — рідкі одиничні випадки. Це вина батьків, що американсько-українська молодь у більшому числі не йде до військових шкіл і не навчається військового ремесла, щоб стати кадровими старшинами, маючи на увазі і теперішній добрий фах і майбутні можливості.

В часі визвольних змагань 1917-20 років на Наддніпрянщині було досить кадрових старшин, були старшини генерального штабу і різних спеціальних родів зброї. Вони скінчили російські школи, але були українськими патріотами і коли настав „слушний час”, пішли служити в своє рідне військо. Гірше було в Галицькій Армії. Там треба було позичати старшин вищих ступнів з австрійської армії, німців, які діставали командні становища, стаючи командирами корпусів та бригад. Галичани ставились за часів Австро-Угорщини неохоче до військової служби, вважаючи, що бути кадровим старшиною — це соціально нижча позиція. Такий фальшивий підхід віdbився потім погано на формуванні армії і на цілій історії української визвольної війни, Згодом українці на-

брали бойового духа, доказавши його востаннє в Українській Повстанській Армії. Але ж ніяка повстанська армія, зорганізована для партизанських дій, не може заступити регулярної армії, а регулярну армію можуть організувати тільки добре вишколені старшини.

Отож таких старшин в майбутньому Українська Армія потребуватиме і до цього треба заздалегідь приготуватись. Молоді люди мусять вступати в різних країнах поселення до військових шкіл, ставати кадровими старшинами і в чужомовних арміях набирати досвіду. Нинішнє законодавство в більшості західних країн притягає до обов'язкової військової служби молодь у поборовому віці незалежно від громадянства. Для української молоді в Америці, здебільша вже громадян ЗДА, це ніяка прикрість, а навпаки: нагода дістати військовий вишкіл, який може відіграти велику роль, коли зміниться існуючий на Сході Європи стан і Захід, поставлений перед факт сильної української волі відискати втрачену державну волю, займе до української визвольної справи прихильне становище. Заклик до молоді — студіювати в західних військових школах і до батьків, щоб вони переконували у цьому своїх дітей, стосується тих, що по цей бік залізної заслони. А по той бік заслони українці самі мусять шукати шляхів до здобуття військової освіти й вони знатимуть, як повестись, коли тріщатиме російська тюрма народів.

З ЛІСТИВ ДО РЕДАКЦІЇ

До Редакції і Адміністрації
„Голосу Комбата”, Нью Йорк.

Христос Раждаетесь! Прошу Вп. п. Редакторів і працівників „Голосу Комбата” прийняти побажання — Веселих Свят, а з Новим Роком бажаю добра і успіхів у праці..

Дуже дякую за присилання мені Вашого цінного й интересного журналу.

Христос Раждаетесь!
Д-р Дацкевич Роман

Куфштайн, 1961.

Колишній полковник Січових Стрільців у Києві, організатор і командир Січово-Стрілецької артилерії, пізніший організатор і голова „Лугів”, тепер генерал, д-р Роман Дацкевич живе постійно в малому тирольському містечку Куфштайн, де колись знаходився великий табір ДіПі. — Прим. Реп.

Степан Лазуренко
полковник Армії УНР

БОГДАНІВЦІ В ПОЛТАВІ ПРОТИ МУРАВЙОВА

Col. S. Lazurenko: BOHDAN'S REGIMENT IN POLTAVA

The author, a high-ranking officer in the Army of the UNR from the first days of the 1917 Revolution, and now a resident of Detroit, tells some interesting, and largely unknown details about

the Bohdan Khmelnytsky Regiment and the tragic death of its Colonel-in-Chief caused by a Bolshevik assassin in Poltava.

Захопивши владу в Росії і проголосивши „самовизначення народів аж до відокремлення” та визнавши Українську Народну Республіку, більшевики відразу приготувались до відбудови російської імперії. Під командуванням Антонова-Овсієнка було утворено окрему армію, яка складалась з чотирьох армійських груп під проводом Єгорова, Березіна, Кудинського і Муравйова, силою до 30 тисяч добірного війська, з колишніх старшин і солдатів російської армії, матросів, полонених німців, австрійців, мадярів, латишів, китайців, московських робітників та інш. Армія мала 60 гармат, багато кулеметів, амуніції, панцерні авта та 10 панцерних потягів. Після того, як більшевики покинули Всеукраїнський З'їзд у Києві та ніби перенесли його продовження до Харкова, де вони створили 13 грудня 1917 р. „Центральний виконавчий комітет України”, протиставлення Українській Центральній Раді, більшевики підступно обеззбройли українські військові частини і захопили владу у Харкові. Негайно після цього червоногвардійську групу під командою Муравйова послано на Донбас, щоб відрізати від України цей промисловий район, а відтіль вирушити через Полтаву, Ромодан і спільними силами з другими групами (одна посувалась через Ворожбу — Крути, а друга Гомель — Бахмач) ударити і захопити Київ.

Коли у Києві стало відомо про захоплення Донбасу Муравйовим та просування його військ на Лозову — Полтаву, Богданівський полк дістав наказ вислати до Полтави один курінь і кулеметний відділ із добавленням сотні матросів кінної сотні полку ім. Тараса Шевченка та 4 автопанцирників. Командиром цієї групи призначено мене,

Була це друга половина грудня 1917 р., дня вже не пам'ятаю. Стояли холодні зимові дні і перший молодий ще сніг покрив „бліюю габою” землю. Ранком з третім куренем Богданівського полку та кулеметним відділом вирушили з Печерська на товарну стацію Київ II, куди мали прибути матроси, кінна сотня та панцерні авта, щоб їхати в Полтаву. Прийшли ми на стацію, а незабаром прибули матроси й кінна сотня, панцерні ж авта не прибули. Та матроси, вилаявшись, що не подають вагонів і вони померзли, залишили стацію, пішли до міста і більш не повернулись. Щойно під вечір, на багатократні мої вимоги і, нарешті, погрози подали вагони. Ми скоро завантажились і поїхали до Полтави.

Ранком приїхали на стацію Лубні. Тут зустрів мене підпоручник Методій Шаповал (брат Микити Шапovala), який раніше був у моєму II курені сотенним 7-ої сотні, а тепер був у Лубнях начальником повітової міліції і запросив мене до повітового старости Сергія Шемета. Поки ешелон стоятиме на стації, а затримувався він на стаціях чомусь досить довго, я подався до міста, де познайомився з братами Шеметами, відомими українськими громадськими діячами. Ми обмінялися інформаціями і я оповів про події в Києві, вони розказали про ситуацію в Лубнях і повіті. Невеселі речі оповідали вони: У військових частинах лубенської залоги повний занепад дисципліни, збольшевичення, вояки самочинно залишають свої частини й розходяться по домах, розтягаючи військове майно, а по дорогах бешкетують а то й грабують населення, яке увесь час перебуває в страху. На селах прояви анархії з поверненням салдатів з фронту, які попали під вплив більшевиків, а за їх прикладом і селя-

ни почали розтягати поміщицькі маєтки, власники яких, від страху нападу банд, повтікали з них. Не змігши ні в чому ім допомогти, я мусів поспішати до свого ешелону. Проте він уже виїхав зі стації Лубні, і я мусів здоганяти його автом, яким підвезли мене брати Шемети до Ромодану. Тут я застав свій ешелон, а також одержав відомість, що слідом за нами до Полтави іде увесь Богданівський полк, з чого я зробив висновок, що ситуація в Полтаві погіршилась. Без перешкод і пригод приїхали до Полтави, на ст. Полтава Київська. Коли ми почали вивантажуватись, то з'явились три особи, які вимагали припинення вивантажування та нашого від'їзду назад до Києва. Їх проводиром був якийсь молодик 21-22 років, середнього росту, кремезний, у салдатській шинелі, який представився, як член Центральної Ради Матяш і „іменем Центральної Ради” наказував нам виїзд геть з Полтави, бо — мовляв — наша присутність в Полтаві „порушить місцевий спокій”. Між мною і тим чоловіком прийшло до гострої виміни слів. Я рішуче відмовився слухатись йому і він сердитий відійшов аж тоді, коли я йому недвозначно загрозив арештуванням за ставлення перешкод у виконанні військових завдань у воєнному часі. Але шкода, що він тоді так без шкоди для себе відійшов. Бо потім це був один з найлютіших катів українського народу, який сотнями вбивав наших людей, палив і руйнував українські села з своїми червоними партизанами за те, що український народ не хотів іти в большевицьке ярмо.

Від його рук погибли всі старшини й багато підстаршин і козаків 2-го куреня Богданівського полку, який в бою під Лозовою відбився від полку, йшов до Полтави і в районі Константинограда був несподівано оточений бандою Матяша. Були розстріляні: курінний піоручник Верещагін Митрофан, сотенні: підпоручник Романовський Дмитро, хорунжий Івко Юхим, хор. Турянський Антін, хор. Редька Михайло та ін., прізвища яких вже не пригадую.

Значить, ми своєчасно прибули до Полтави і стали на перешкоді большевицьким плянам, бо дуже нас не хотіли вони бачити в Полтаві, — подумав я після „візиту” тієї делегації.

ГЕРОЇ БАЗАРУ

Новітня історія України — повна сумних, пригнобливих, трагічних дат, які говорять про прогри і жертви. Але під датою 21 листопада 1921 р. записана вийнятково трагічна подія, від якої проте віс духом вийняткового насправжнього героїзму: 359 козаків, залишки з т. зв. Другого Зимового походу, згинули тоді, винищовані перед совєтськими скорострілами, відмовившись перейти на службу ворогові й за ціну зради рідному прапорові — врятувати своє життя. Горде патріотичне „вірую”, що його у відповідь на большевицький ультимат — зрада або смерть — виголосив козак 6-ої Стрілецької дивізії Щербак, залишилось по вік класичним зразком простолінності, національної гідності і вояцької вірності борців за волю України. Слова козака Щербака заглушило тарахкотіння большевицьких кулеметів. Але ось минуло з того часу 39 років і ті його слова бунту проти окупантів живі і нині.

Наші військові історики знають багато критичних заявок на адресу організаторів і полководців Другого Зимового походу. Але тих, що згинули під Базаром, стосується не критика, а найвищий подив, з яким треба ставитись до героїв. І тому й трагізм загину 359 українських вояків під Базаром властиво без ніякого хісна для тодішньої політичної і стратегічної ситуації в Україні, був і є осянний жертвенним невгнутим героїзмом. Так і залишився в історії України Базар, як символ не української прогри, а української невгнутості і вірності ідеалові вільної самостійної України.

Командантом Полтави в той час був полковник Ревуцький. Він був дуже радий нашому приїздові, коли я зголосився у нього і віддав в його розпорядження свій ешелон і зараз же поділився цією радісною вісткою з членами міської управи. Полк. Ревуцький заявив, що маємо розміститися у Віленській військовій школі, що була переведена до Полтави з Вільна і містилася в приміщені Духовної семінарії на Колонійській вулиці. З розмов з полковником Ревуцьким я довідався про загальну ситуацію, що склалася після захоплення Донбасу Муравйовим і зокрема в Полтаві, в зв'яз-

ку з наступом більшевицьких військ з Харкова і Лозової, як також про пожвавлену діяльність місцевих більшевиків.

На нас покладено завдання: нести охорону міста патрулюванням по вулицях та поборювати спроби заворушень, що їх намагалися ввесь час викликати більшевики. Ми мали охоронювати різні заклади загальної ужитковості та залізничні стації.

На другий день до Полтави прибули ще два курені Богданівського полку, кулеметні, кінна й зв'язкова сотні та 4 автопанцерники, які зі штабом полку розмістилися в кадетському корпусі.

Як нас інформували, більшевики ввесь час вели агітацію, а з нашим приїздом ще більш посилили її серед солдатів 4 пішого запасного полку, що містився в т.зв. Красних касарнях та в авіаційній частині, що була за Київською стацією коло села Рибці. Агітація велась проти Центральної Ради, як „буржуазної” та Уряду Генерального Секретаріату, що був з „генералів” й „поліцистів”. Не залишили вони і нас богданівців, посилаючи до нас своїх агіаторів, які очорнували Українську Центральну Раду та Уряд, закликаючи до повалення. Ці непрошені відвідини агіаторів припинилися аж після того, як кількох із них наші богданівці, втративши терпець, роздягнули та, вліпивши їм по 25 „гарячих”, викинули за браму на вулицю. Тоді більшевики взялись за інший спосіб затяяння заколоту. На розі Котляревської вулиці і Карпінського провулку був склад вин із великими запасами в дерев'яних бочках. Розагітувавши юрбу, головним чином солдатів, що розхрістані цілими днями швидяли по вулицях, скерували її на цей склад. Його негайно розбито і юрба з відрами і різною посудою кинулася розтягати вино. Сп'янілі бешкетники почали бити вікна в магазинах та грабувати їх. Патруля богданівців, викликавши собі ще на допомогу відділ з кулеметами, розігнала бешкетників, а вино знищено. Отож богданівці припинили грабування магазинів, всупереч твердженню Віктора Андрієвського в його „Споминах”, наче б богданівці „грабували”. Так само незгідно з правою твердженню Віктора Андрієвського, ніби богданівці роззброювали полуботківців у Києві, тоді як насправді полуботківці лише богданівцям погодились пе-

редати охорону захоплених ними військових об'єктів на Печерську.

Щоб запобігти небезпеці збоку солдатів 4-го запасного полку та авіації, які не хотіли приєднатися до несення гарнізонової служби, однієї ночі їх роззброєно і всіх солдатів не-українців вивезено з Полтави за межі України, а солдатів-українців, які не хотіли служити в українському війську, відпущені додому. Цим ми значно послабили більшевицькі надії.

Але й після цього більшевики не заспокоїлись. Вони підготовили удар безпосередньо богданівцям.

Одного вечора, після наради в Українському Клубі на розі Стротенської і Пушкінської вулиць старшин-богданівців з членами губерніяльної та повітової земських управ з комandanтом міста полк. Ревуцьким, губерніяльним комісарем Андрієм Миколаєвичем Лівицьким (пізнішим президентом УНР в екзилі), відомими українськими кооператорами Дмитром Івановичем Шульгою, Лукою Левченком, Костем Божком та громадсько-політичними діячами Шаревським, Токаревським, Костем Івановичем Товкачем, Андрієм Геращенком, письменником Мусієм Степановичем Кононенком та ін., відбулась спільна вечеря, а потім почали розходитись. Я, як курінний III куреня, що був в поготівлі, мав повернутись до куреня, а командир полку сотник Ластовченко, сотник Киріченко, сот. Забудьський та ще кілька старшин зайшли ще до т.зв. Європейської гостинниці — на розі вулиць Петровської й Гоголевської, випити каву й поговорити. Всі ми разом вийшли з клубу. Я сів в санки і поїхав на Колоніяльну вулицю до куреня, а сотник Ластовченко з старшинами пішли пішки, бо йти було недалеко.

Ніч була морозна. Товстим шаром білого снігу були вкриті полтавські вулиці, що скрипів під полозками саней і цим нарушував нічнутишу. Коли я під'їхав до будинку касарні і розплачувався з візником, то зауважив другі сани, що зупинилися в тіні від світла ліхтарні, які увесь час їхали за мною, не обганяючи ні не відстаючи. Я на це не звернув був уваги, а згадав про це трохи пізніше, після вбивства сотн. Ластовченка. Можливо й мене чекала така сама доля. Було це коло 10 години вечора. Не встиг я ще й заснути, коли це чую гуркіт

дверей, тупотіння ніг і рух в будинку. Зіскаючи з ліжка, свічу світло й біжу до дверей, перед якими бачу схвильованого й задиханого сотн. Забудьського і ще когось з старшин, які схвильованим голосом кажуть мені: „Тільки що забито командира полку сот. Ластовченка”. Далі сотн. Забудьський каже: „Будь з курінем в поготівлі. Ми з сотн. Кириченком робимо облаву, щоб піймати убивника”.

Швиденько одягнувшись і вибіг на вулицю. Во-яки вже дізналися, схопились і вибігли. В морознійтиші ночі пролунав постріл, за ним другий, третій, а потім заговорили кулемети з панцерних авт, луна від яких віддалася в безлюдних вулицях міста. Постріли було чути за Кадетським корпусом, ніби біля губернаторського будинку, де був „Совдеп”.

Як раптово почалася стрілянина, так раптово й обірвалась. Але ось чую, від сторони Кадетської площі гомін, брязкіт зброї і бачу групу людей, які прямували в наш бік. Це були наші старшини й козаки, що під вартою вели декілька осіб, одягнутих у військові шинелі та декого в цивільному. Це були найбільш активні члени большевицького „Совдепу”, схоплені, як вони втікали через мур з будинку „Совдепу”. Завели їх всіх до середини будинку і лишили під посиленою вартою. Обурення богданівців на них було таке велике за вбивство сот. Ластовченка, що козаки хотіли тут же вчинити над ними самосуд, та до цього не допустили старшини. Незабаром приїхав полк. Ревуцький, губерніяльний комісар А. М. Лівицький і ще декілька членів Управи і просили нас нічого не робити з арештованими, а передати їх їм, щоб відправити їх до Києва, де мав відбутися над ними суд.

Порадившись з сот. Кириченком, який раніше був помічником командира полку, а зі смертю сот. Ластовченка став офіційно полковим командиром (а не сот. Забудьський, як дехто написав у своїх спогадах) та сот. Забудьським і інш. старшинами, я звільнив з-під варти всіх заарештованих і передав полк. Ревуцькому. І шкода, що послухались і так зробили. За кілька днів ми довідалися, що всіх заарештованих випущено на волю і вони продовжували й далі служити большевицькій Москві, винищуючи українців, які не хотіли йти в ярмо московської неволі.

Подробиці вбивства нашого командира-сот. Ластовченка я почув від сот. Кириченка й Забудьського. Як я вже згадував, після наради в Українському клубі вони зайдли до ресторана в „Европейській гостинниці” і сіли за один з столів в загальній залі. Коли це приходить кельнер і звертається до нас:

— Хто з вас командир Богданівського полку?

— Я, — каже сотник Ластовченко.

— Вас просить один добродій.

Нічого не підозріваючи, сот. Ластовченко встас з-за столу і питає: „А де той добродій?”

— Я вас проведу, — каже кельнер. І вони пішли разом.

Переляканий кельнер згодом оповів, що коли він і сот. Ластовченко вийшли до вестибюлю і командир, зупинившись, запитав: — „Хто мене кликав”, з-за порт'єри виступив невідомий чоловік і запитав: „Ви командир Богданівського полку?” — „Так!” — відповів командир. В цій самій хвилині той чоловік вихопив браунінг і розрядив сім куль в серце командира, який тут же впав мертвий. Убивником був, як згодом виявилось, чекіст Дунайський. Він утік і зник в темних вулицях Полтави.

Коли вояки дізналися, що вбивника командира сот. Ластовченка часто люди бачили в „Совдепі”, побігли туди, де він міг сховатись. Більшевики з губернаторського будинку почали стріляти, але кинулись втікати через мур на Кременчуцьку і Єкатеринівську вулиці, як почули, що надіхало панцерне авто. Їх зловили, але вбивника сот. Ластовченка Дунайського не піймали. Тому й не судили й не покарали його, як це писали в своїх спогадах особи, які не були при цьому і не знали про ту подію так докладно. На другий день тіло командира Богданівського полку лежало в труні в каплиці кадетського корпусу, та виставлено почеcну варту богданівців. Багато полтавців приходили поклонитись тому, що перший віддав своє життя в боротьбі з більшевиками за волю і незалежність української держави. Сотникові Ластовченкові уладжено величавий похорон, на якому жалібний марш грала оркестра Богданівського полку Жалобна процесія вирушила від кадетського корпусу і йшла по Куракіпській вулиці до Київського стації. Тут було відправлено Панахиду і відбулось остан-

не прощання bogdanivcів з своїм командиром. Труну зняли з лафета і внесли до вагону, що мав візвезти її до Києва. Супроводили труну до Києва 9-та сотня 3-го куреня, курінним якого раніше був сотник Ластовченко. Під звуки похоронного маршу поволі рушив поїзд з тілом покійника до Києва, де і був похований.

Після смерті сот. Ластовченка ми ще деякий час залишалися в Полтаві. Та одного разу, коли я був у своїй кімнаті, почув серед козаків голосний гомін, а потім крики. Виявилось, що козаки страшенно схвилювались, бо якраз довідалися про демобілізаційний наказ армії та перевід армії на добровільну базу і виборність командирів. Козаки почали в гострій формі висловлювати своє невдоволення з цього наказу*).

Цей наказ для нас — bogdanivcів був наче грім серед ясного неба. Ми ніяк не могли цього зрозуміти. Як можна проводити демобілізацію в такий час? Навпаки, зараз як найскоріше треба розбудовувати Армію. Ми довго обговорювали цей наказ, хвилювались і все не вірили в правдивість цього документу і тому рішили запитати Уряд у Києві. Відповідь одержали: Наказ ухвалено Урядом і його треба виконати. Після того на нараді старшин вирішили ми повернутися до Києва, де полк сформовано було і де місце на його демобілізування.

Сумні, без пісень і музики йшли ми вулицями Полтави до Київської стації. А на нас з смутком і зі слезами в очах дивилися полтавчани, бо добре знали, що слідом за нами до Полтави увійдуть большевики з терором, розстрілами, гвалтом, грабіжем, як це вони вже робили раніше у зайнятих українських місцевостях. Скоро ми завантажилися до вагонів і виїхали до Києва, де і провели демобілізацію. В полку залишилось 250-300 козаків й старшин, які брали активну участь в боротьбі з большевиками під Арсеналом, на вулицях Києва проти банд Muравйова. Разом з героями,

*) Твердження III. Автора про закон УЦРади про „виборність командирів” не цілком відповідає історичній правді. Закони про демобілізацію з 1 січня 1918 р. і створення народної армії на основі міліції з 16 січня 1918 р. були схвалені одноголосно всіми українськими партіями УЦРади — проти большевизуючих членів Ради. Зміст обох законів точно переданий в „Історії України” Д. Дорошенка, Ужгород, т. I, стор. 373-375.
— Прим. Ред.

B. Сім'янців

В Д О Р О З !

Роз'їзд вів поручник (давно вже йому Царство Небесне!) Олекса Колісник. Було це 1920 року літом, десь на Поділлі. Переїхавши маленьку річечку з пологого берега, колись великої ріки, роз'їзд під'їхав під лівий крутий беріг її.

Ще з правого берега було видно ліски лівого берега, що закривали горизонт і творили великий півкруг, упертий своїми кінцями в круті береги з ярами. Продовж дорога, що нею під'їхав роз'їзд, перетинала те півколо, розрізуючи його майже на рівні частини.

Якось занадто тихо було довкола. Настрожені тихо. Тільки птахи круїзяли над лісками. Хто їх відпужував із гнізда?

Під самим крутим берегом начальник роз'їзду підняв руку й раптом пустив її додолу, що впала, як вказівка попсованого годинника.

Роз'їзд став.

Поручник Колісник видав наказ: перша двійка прямо по дорозі; друга двійка вправо і третя вліво, — нав'язати вогневий зв'язок з ворогом. Решта роз'їзду лишається на місці.

Гарне завдання... Хто такого зв'язку ніколи не робив, той не знає, як треба ведмеди я лоскотати соломинкою по носі.

Був червень, день такий гарний, по дощикову вночі. Все було так, ніби вмите, — і поле і ліси. Все писалося своюю всіма переливами граючою сітою зелениною. Сонечко, що недавно зійшло, ще не припікало, а лагідно висилало з лісів і піль радістю насищені пахощі.

Отже ж і дихалося тоді!

Дозор „прямо по дорозі” — Степан і Віктор. Досвідчені, так би мовити, „старі козаки”, обом, мабуть, і з віком іхніх коней років п'ятдесят чи було. „Дозор вліво” — Василь у „пенсне” й Андрій, що так гарно виступав „Засвистали козаченки”. „Дозор вправо” мабуть поїхав попід беріг, бо не було видно їх дозорові „прямо по дорозі”, що виїхав був зразу на горбок берега.

Степан до Віктора: „Пустимо коней”. Віктор: „Куди? Чого? Тобі так хочеться на той світ?” „А хіба що?” — Степан.

оборонцями столиці відійшли на Житомир — Коростень, а по дорозі, в містечку Ігнатівка утворили Окремий Запорізький Загін, що потім розгорнувся в Окрему Запорізьку Дивізію, а bogdanivci в Запорізький Полк ім. Гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з героїчною Українською Армією пройшов славний боївий шлях у 1918-1919-1920 роках і не одну славну сторінку вписав в історію визвольних змагань 1917-1921 рр.

„Нічого”, з притиском і усмішкою відповів Віктор.

У цей час зліва кулеметна черга і ріденський рушничий вогонь ніби підтвердили притиск і усмішку Віктора до його „нічого”.

Було видно, як Василь перекинувся з конем, але за хвильку потяг шкандибаючого коня до яру, куди пірнув за ним і Андрій.

„І знов буде Василь без свого „пенсне”... напомацьки...”, — ніби співчутливо, ніби жартуючи зітхнув Степан.

Кулемет і рушниці вірвались. Значить — большевицька застава майже на фланзі нашого роз’їзду і нижче, в ярку. „Нас не бачать” — міркував Віктор — і голосно: „Овва!”

Коні йдуть уперед. Тривожно стало в повітрі, занадто тихо. І ніде ні людини в полі — погані знаки!

Степан хоче затримати коня, питаючи поглядом згоди Віктора. „Їхати треба далі, Степане”, і, показуючи очима вперед, додав: — „он там большевицька лава, треба нав’язати вогневий зв’язок”.

Степан: „Де там ти бачиш?”

Віктор: „Кроків триста перед нами”, знову з усмішкою, що зачинала в’ідатися в печінки Степанові, кицув Віктор.

А коні все йдуть уперед.

Знову Віктор: „Степане, а ти знаєш, що таке шахівниця?”

Степан, не розуміючи, що знову зачина Віктор, і, ніби докоряючи за балашки, що ні до чого, протягнув: „Вікторе...” „Чому? — це дуже цікава гра. Я її люблю. Та, звичайно, це не важко. А важко, чи ти бачиш шахівницю он там?”

Степан знехотя подивився, куди показував Віктор.

А коні все йдуть уперед.

Віктор продовжує, зовсім ніби не звертаючи на Степана уваги і ніби читаючи з книжки: „Вітерець грас в полі хвилями, роблячи шахівницю то зеленими, то половими квадратами. А он там — направо й наліво від дороги квадрати подерті, — там, у хлібах, і сковалися большевики”.

Степан: „Кроків двісті п’ятдесят тепер уже”.

Віктор, так ніби зітхнувші (знов усмішка): „Добре вгадуєш віддалу, — згода, більш не буде”.

А коні все йдуть уперед.

Віктор далі, — тепер ніби оповідаючи казку маленькому братікові:

„А ось там притулівся за телеграфним стовпом матрос: добре видно, як повівають стрічки, — цікаво, чорноморець чи балтієць? А в бур’яні, в канаві, біля дороги кулемет, і „номер” лежить і скеровує той кулемет на нас. А, Степаночку, бачиш?”

А коні все йдуть уперед.

Степан: „Вертаймось”...

Віктор жваво: „Поки ідемо вперед — живемо”... і додав, глянувши на Степана поважно: „А повернемо невчасно — майже смерть”.

„В час”, — тягне Степан, — „уже й двохсот кроків немає”.

Віктор: „Можуть помилитися й на сто. А ти, Степане, не дивися так дуже туди, щоб „не зглазив”;

досить і того, що большевики не зводять з нас очей, тай не бійся: вони не втечуть”. І далі, ніби читаючи сторінку статуту польової служби: „По наступаючій кінноті треба цілити під ноги коневі, а по відступаючій кінноті треба цілити в голову їздця. Ясно, Степаночку?”

А коні все йдуть уперед.

Віктор: „Ті гади хочуть зняти нас по можливості живцем, розраховуючи на наше „остовіння” зо страху і несподіванки. А підстрелити напевно. Вони ж думають, що ми їх не бачимо”.

А коні байдаро відбивають такт по м’якій дорозі.

Віктор тихо, але радісно: „О!”

Матрос командує, кулеметник крутить.

І разом, майже одночасово, як повернули хлопці коней — затріщав кулемет.

І поле, і ліс витягнулися в рівнобіжні полоси, що бігли назустріч хлопцям. Дорогу ніби хотів смикнув — і замігтіла вона швидко-швидко під ногами коней. Їздці і коні — було видно, що рвалося до он там, здавалось, і недалекої лінії перелому.

„Свистять над нами! По одступаючій кінноті” і т. д., декламує на все своє молоде горло Віктор.

„Але чого мовчить лава?” майже радісно кричить Степан.

„Випрошив! Уже грас та пізно. Хотіли взяти живцем!” — крикнув Віктор.

І вже під горбком: „Ну, що Степаночку: большевик стріляє, а Бог кулі носить”...

**СКЛАДАТИ ГРОШІ
ЧИ
ПОЗИЧАТИ
НА ЙКОРИСНІШЕ
В СВОЇЙ КРЕДИТОВІЙ КООПЕРАТИВІ
„САМОПОМІЧ”
В НЮ ЙОРКУ**

98 Second Ave. New York 3, N. Y.
Tel.: GR 3-7310

**ПОЗИЧКИ НА ДОГІДНІ СПЛАТИ
Безплатне обезпечення на життя
відповідно до висоти ощадності
ПОЗИЧКИ НА РЕАЛЬНОСТІ
ДО ВИСОТИ \$ 10.000 ДО СПЛАТИ
НА 5 РОКІВ.**

*A. Валійський
ген.-шт. полк.*

ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТ ВАРШАВСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ 1920 Р.

З нагоди 40-х роковин ліквідації українського регулярного воєнного фронту

Col. Arkadiy Valiysky: MILITARY ASPECT OF THE WARSAW CONVENTION OF 1920

Former colonel of the Ukrainian Army, now living in New York, looks at the contents and the execution of the secret military clause in the Ukrainian-Polish agreement of April 22, 1920, which joined Poland with the Ukrainian National Republic in the fight against the Bolshevik Rus-

sia. The author proves with factual evidence that Poland did not fulfill its military responsibilities of the agreement, especially in regards to the supplying of arms to the Ukrainian Army, which made it impossible to utilize the drafted manpower, and expand the Ukrainian Army.

Трагічна ситуація, яка настала на українському фронті вкінці листопада і на початку грудня 1919 року, коли-то регулярний фронт фактично перестав існувати, змусила уряд У. Н. Р. шукати порозуміння з західними сусідами, Польщею і Румунією. Відновити нашу державну працю, поповнити її узбройти Армію без допомоги з-зовні — ми не мали ніякої можливості. Не дивлючись на всі заходи наших дипломатичних і військових представників, Антанта не була зацікавлена у висліді нашої боротьби з червоними і не давала нам зброї ні амуніції. А тому уряд У. Н. Р., перебуваючи в критичній ситуації, був примушений заплатити дорогу ціну, щоб тільки не припиняти збройної боротьби проти московських наїздників.

Цю нашу ситуацію дуже добре використали поляки у переговорах і 22 квітня була підписана політична конвенція між Польщею і Україною, а 24 квітня військова. Ясно, що текст того договору не був такий, як його можна було бажати собі і ясно теж, що союз з поляками не був популярний особливо в Західній Україні і західніх повітах Волині й Поділля. Зокрема відома польська „реквізіційна” акція у відношенні до приватного й державного українського майна. Багато наших політичних діячів були проти Варшавського договору. Уряд УНР та військо дивились на цей союз під кутом твердої державної необхідності, здаючи собі справу, що за тих умов, які склались на нашому фронті після Любарської катастрофи, багато кращого порозуміння з поляками годі було добитись.

Взагалі на Варшавський договір треба було дивитись, як на тимчасовий вихід з важкої ситуації, бо в боротьбі з московськими окупантами треба було використати всі можливі засоби. Сам Головний Отаман задивлявся на цю справу більш оптимістично. Він не поділяв думки, що цей договір викличе невдоволення в широких народних масах. Навпаки, Симон Петлюра в листі до одного з членів уряду писав: „Можна з певністю сказати, що ніколи на протязі нашої боротьби з російською окупантською владою на Україні ми не мали такого сприятливого, державно-освідомленого й активно допоміжного відношення збоку населення України, як за останній наш прихід до неї...” Дійсно, незалежно від політичної оцінки Варшавського договору, він давав нам вихідну точку для продовжування війни проти Москви і для розбудови війська. Тому найважливішою і найбільш ефективною частиною того договору була безумовно військова конвенція, а передусім її §§ 12 і 13. Ця конвенція нарешті проламлювала ту бльокаду збоку західніх держав, якою була оточена Україна від самого початку наших визвольних змагань. Вона — за буквою договору — давала можливості розбудувати нашу Армію до дуже поважних розмірів.

І так § 12 військової конвенції говорив: „Начальна команда польських військ обов'язується доставити для українських військ зброю, амуніцію, знарядження і одяги в кількості, потрібній для трьох дивізій, згідно штатів, встановлених для польської дивізії, зо всіми її санітарними й іншими тиловими закладами, і поставити ці матеріяли заосмотрення до розпо-

рядимости українського міністерства військових справ. Речі, замовлені чи закуплені Українським Урядом за кордоном, вивезені чи перевезені до місця перебування Української Армії завдяки старанням польського уряду, будуть заличені в кількість вищено названих матеріалів за осмотрення". § 13: „Ціла здобич зализнача, за винятком панцерних потягів, взятих в бою, а також інша військова здобич, крім рухомої, взятої в бою, становить власність Української Держави. Подробиці будуть встановлені окремою умовою". Отож, згідно з цією умовою, Польща мала доставити Українській Армії зброю і амуніцію, умундурування і всі технічні засоби на три повні дивізії, себто на 40 до 45 тис. чоловік. Крім того, ціла військова здобич під час офензиви переходила на власність Армії УНР. Маючи таку поважну кількість зброї, можна було дозбрати всі вже існуючі дивізії та крім того — зорганізувати ще кілька нових дивізій, словом, довести загальний стан Армії УНР до числа приблизно 75.000-100.000 чоловік. Своє зобов'язання супроти України щодо зброї польська команда мала повну можливість виконати, бо вона ні разу не нарікала на недостачу зброї або амуніції в польській армії. Крім того, вона регулярно діставала у великий кількості зброї з Франції, що стверджує ген. Т. Кутшеба в своїй книжці „Виправа кійовска", стор. 314. Щодо мобілізації, то збоку військово-адміністраційного все було підготовлено українським військовим міністерством. Умови для переведення української мобілізації були дуже сприятливі. Вона мала відбутися спокійно на тилах 2-ої, 3-ої і 6-ої польських армій в Україні. Отож все було готове, тільки всі чекали на транспорти зброї.

Яким же був стан Української Армії в дні підписання військової конвенції з поляками? Армія У. Н. Р. ще була в Зимового поході. В Бересті була сформована 6 Стрілецька дивізія з інтернованих в Польщі українських вояків під командуванням ген. шт. полк. Марка Безручка. Стан дивізії на 25 квітня 1920 був: 239 старшин, 1.886 козаків, 4 гармати і 36 кулеметів. Вона входила в склад спершу 2-ої, потім 3-ої польської армії. На Поділлі була сформована 2-га дивізія під командою ген.-шт. полк. О. Удовиченка. Її стан на 27 квітня: 317 старшин, 1.462 козаків, 7 гармат і 29 кулеметів.

Оперативно 2-га дивізія підлягала 6-ій польській армії. Отже в наступі на Україні взяли участь дві наші дивізії в складі 556 старшин, 3.348 козаків, 11 гармат і 56 кулеметів. Щодо озброєння, то були великі браки, особливо в 2-ій дивізії, де було мало гармат і кулеметів. 6-та дивізія знайшла в кращій ситуації, бо вона, перебуваючи в Києві, поповнила свій особовий стан повстанцями з Канівського і Остерського повітів, як рівнож цілком дозбройлась. Крім того, були там сильні старшинські кадри і прегарний стан моральний.

5 травня 1920 Армія У. Н. Р. вернулась з Зимового походу і розташувалась за правим крилом наступаючих польсько-українських військ для відпочинку та реорганізації. Окремі дивізії Армії мали цілком ненормально малий особовий стан. Стан цілої Армії на 6 травня 1920 становив: 479 старшин, 5.950 козаків, 14 гармат і 144 кулеметів, а разом з 2-ою і 6-ою дивізіями не перевищував 10.000 чоловік. Не чекаючи на оголошення загальної мобілізації, команда Армії, що повернулась з Зимового походу, проголосила 15 травня 1920 льокальну мобілізацію двох річників в Ямпільському і Ново-Ушицькому повітах та почала підготову кадрів для прийняття мобілізованих. Але брак зброї і амуніції унеможливив розгорнути дивізії до повного стану й перевести реорганізацію.

Поважна кількість змобілізованих лишилася при Армії, але без зброї. Рівнож в районі Вінниця-Літин-Летичів, зголосилося велике число добровольців, але вони мусили розійтись по домах з уваги на брак зброї. Отже, до початку відвороту польсько-українських військ від Дніпра на захід, після прориву фронту Будьонним 5 червня 1920, поляки, на превеликий жаль, не виконали своїх зобов'язань, не доставили належної нам зброї, амуніції і одягу, і це не дало можливості перевести мобілізацію. Крім того, під час офензиви на Київ, 15-та польська дивізія піхоти і кінна дивізія ген. Ромера, в районі Житомир-Бердичів-Козятин розгромила червоних і здобула 70 гармат, 276 кулеметів і величезну скількість крісів та амуніції. Згідно з § 13 військової конвенції вся ця здобич повинна була дістатись Українській Армії, але поляки затримали її. Особиста інтервенція військового міністра, ген.-шт. полк. В. Сальського

у командуючого 2-ю польською армією ген. Листовського в цій справі не мала позитивних наслідків. Взагалі всі заходи українського командування для збільшення своїх збройних сил розбивалися об опір поляків. Отож за п'ять тижнів перебування в Україні, стан Армії УНР вправді дещо побільшився, але дуже незначно, і на 12 червня 1920 р. разом з 2-ю і 6-ю дивізіями становив: 1.742 старшин, 13.476 козаків, 37 гармат і 199 кулеметів, при чому частина козаків була і надалі без зброї.

Офензива червоних розвивалася успішно і польсько-український фронт швидко відходив на захід. Під час відвороту Армія УНР мала кілька успішних боїв з большевиками, особливо в районі Збруча, але з уваги на загальну ситуацію мусіла відійти аж за Дністер. Тут Армія УНР відпочила, бо не було поважних боїв, але не мала можливості поповнити свій чисельний стан. Правда, поляки почали вже давати малими дозами зброю, амуніцію і умундурування, але це було вже запізно, момент був прогайнований і п'ять тижнів перебування в Україні змарновано. 15 вересня Українська Армія сфорсувала Дністер і польсько-українські армії рушили на схід. Ще перед початком цієї офензиви поляки півофіційно повідомили про те, що після виходу польської армії на лінію Кременець-Дубно-Рівне Українській Армії доведеться вести дальшу боротьбу з большевиками самостійно. З огляду на це, наша Армія мусіла опинитись в ізольованій ситуації, що сильно ускладнило її стратегічну ситуацію. Головна небезпека полягала в тому, що ліве крило Армії було наражене на удар з-півночі. Правда, коли Українська Армія сфорсувала Збруч, на її лівому крилі з'явилися частини з 3-ої білої російської армії ген. Перемікина й осавула Яковлева, які оперативно були підпорядковані командуванню нашої Армії.

Але ті російські частини не могли компенсувати відсутності на тому крилі польських військ з уваги на свою малочисельність (піхоти 2.700 і кінноти 1.172 при 16 гарматах і 90 кулеметах), брак зброї і технічних засобів. Незалежно від невідрядних стратегічних перспектив, наша Армія сфорсувала Дністер 15 вересня 1920 р. і швидко посувалася на схід. 18. X. вона осягнула лінію Мурафа-Бар-Волковинці, на якій були припинені бойові дії внаслідок не-

сподіваного польсько-большевицького перемир'я. Три тижні того перемир'я були належно використані нашим командуванням для поповнення Армії. Але й червоні використали той час для пересунення своїх військ з польського фронту на український. 10 листопада 1920 р. большевики, випередивши на два дні наш плянований наступ, розпочали офензиву проти Української Армії і після впертих, але нерівних боїв, наша Армія була змушенна покинути Наддніпрянську Україну і перейти Збруч, 21 листопада 1920 р., на терен окупованої Польщею Східної Галичини, де вона мусіла скласти зброю, після чого заслано її в тaborи інтернованих.

Сьогодні, після 40 років від тих історичних переживань, коли Армія УНР закінчила свою геройську епопею, можна сміливо і певно сказати, що одною з головних причин нашої прогри в 1920 році було невиконання поляками іх зобов'язань, що їх вони прийняли на себе щодо постачання зброї і амуніції свому українському партнерові. Тільки тому уряд УНР не зміг поставити сильну власну Армію. Всі заходи українського командування збільшили свої збройні сили розбивалися на спротиві поляків. З цілого поведіння польського командування можна доходити до висновку, що Польща, підписавши з Україною союзницький договір, водночас згори не хотіла допустити, щоб той український союзник мав сильну армію.

Сепаратне перемир'я Польщі з Росією було страшним ударом для Української Армії. Але навіть тоді, коли наші стратегічні перспективи були цілком безнадійні, невеличка, забута цілим світом Українська Армія кинулась до останнього наступу проти большевиків, виконуючи здисципліновано оперативний план нашого командування. Больше викиди завдячували свою перемогу перемир'ю на польському фронті, що вмоглило їм перекинути проти Української Армії поважні сили, як теж ліквідації на півдні армії ген. Врангеля. Якщо поляки були б виконали своє зобов'язання, то ми в той час мали б настільки сильну власну армію, що вона ще довгий час могла б ставити збройний опір червоним і дата нашої трагедії не була б прийшла так швидко.

Д-р Іван Козак
сотник УГА й Армії УНР

ОРГАНІЗАЦІЯ ТИЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Dr. Ivan Kozak: ORGANIZATION OF THE REARZ OF THE UKRAINIAN HALICIAN ARMY

Former captain of the UHA, chief its Military Police, later an attorney-at-law and now president of the New York Branch UUWVA, Dr. Kozak gives a short outline on the methods used for organizing the rears of the Ukrainian Halician

Army, stressing the difficulties involved in this, since the organizing which took place in the years 1918-19, was being done while the war against Poland was already in progress.

Під час війни територія країни, в якій вона ведеться, є поділена на дві головні області: запілля і поле. Запілля — це смуга, що знаходиться поза засягом боїв, тоді як полем звуться терен діяння бойових з'єднань армії. Запіллям керує військове міністерство, а поле підлягає командуванню діючої (оперуючої) армії. Знову ж поле ділиться на дві смуги: бойову, або фронтову, та прифронтову, або пропілля, звану звичайно етапом. Звуть її також тилом армії.

Запілля являється джерелом і доставником всього того, чого потребує діюча армія для своєго прожитку і збереження своєї боєздатності, а зокрема ресурсів, тобто харчів, зброї, стрілива, одягів і виряду, як також поповнення. Вслід за цим діюча армія, точніше її існування та боєздатність є безумовно залежні від організованості та справности запілля. Тому „старий майстер” Клявзевіц назвав запілля у своєму завжди актуальному творі „Про війну” (Vom Kriege) базою діючої армії, прирівнявши останню до дерева, що черпає життєдайні сили з землі, на якій росте. У зв’язку з цим він зарахував постачання армії до так званих елементів стратегії.

Пропілля (етап) творить з бойовою смugoю суцільну організаційну цілість та являється посередньою ланкою поміж полем і запіллям. Етапна служба має за завдання: берегти лад і спокій у прифронтовій смузі, удержувати і забезпечувати лінії зв’язку, тобто дороги та інші комунікаційні споруди й засоби, перевозити з запілля до фронтової смуги ресурси та відправляти в протилежному напрямку ранених і хворих, полонених, воєнну здобич та взагалі все те, що заживе для діючої армії, як також

зберігати зв’язок із запільними командами і установами. Для виконування тих завдань команда етапу користується окремими формациями і органами військового управління.

Українська Галицька Армія, що постала та організувалася в розгарі бойових дій, не мала спершу зорганізованого пропілля. Однаково в часі боїв у Львові, як і в дальших фазах українсько-польської війни майже вся країна знаходилася у прифронтовій смузі, будучи водно-раз запіллям армії в полі. Військовими справами цього запілля відав Державний Секретаріят Військових Справ (ДСВС). Начальна Команда Галицької Армії (НКГА) керувала в тому часі не тільки бойовими діями фронту, але також виконувала безпосередньо службові чинності, які звичайно належать до засягу діяння команди етапу. Відповідно до цього була й побудована первісна організаційна структура її штабу. В його склад входили поруч старшин вужчого, тобто оперативного штабу, також референти, тобто начальники поодиноких родів етапної служби. Згодом розмежовано ті дві ділянки і поділено Штаб НКГА на оперативний і матеріяльний. Цей останній став зав’язком пізнішої Команди Етапу Армії.

Після розв’язання ДСВС створено в травні 1919 р. Команду Запілля, а відтак у червні того ж року Команду Етапу Армії. Командантом Запілля на правах командира самостійного корпусу назначено полк. Гриця Коссака, а після найменування його командантом новоформованого V Корпусу, ген.-четаря Віктора Курмановича, якого в часі його ж недуги заступав отаман Сень Горук. Команду Етапу Армії доручено отаманові Олексієві Гарабачеві з осідком при НКГА, на таких самих правах.

Начальний вождь УГА ген.-поручник Олександер Греков встановив наказом ч. 12 з 15 червня 1919 р. ч. оп. 3186 в системі реорганізації всієї УГА, штати, тобто організаційні схеми для обидвох згаданих команд. При цьому визначено чітку межу поміж запіллям та етапом Армії. До запілля включено повіти: Чортків, Гусятин, Борщів і Заліщики, а етапна смуга простягалася між фронтом та межею запілля. Команда запілля одержала окремі завдання з ділянки мобілізації і вишколу новобранців та приготування відповідного адміністраційного апарату для новозайнятих місцевостей і районів. Їй були підпорядковані: Армійський вишкіл і Армійський запас, армійські склади, лікарні, табори полонених і стаційні команди.

Після переходу УГА за Збруч завдання Команди Запілля і Команди Етапу Армії перебрала нововстановлене Етапна Команда (ЕК) УГА, яку очолював підполк. Амвросій Вітоський, на правах командира несамостійного корпусу. Тереном її діяння був район, що простягався на північ від залізничної лінії Прокурів — Жмеринка — Вінниця.

— о —

В організаційну мережу тилів УГА входили наступні допоміжні та тилові служби, військові установи й формaciї: поповнювання війська, тобто мобілізація і вишкіл новобранців та військові школи; інтендантська служба; обозництво; технічна служба; служба зв'язку; медично-санітарна служба; ветеринарна служба; преподобництво (польове духівництво); польове судівництво; пропаганда й преса; польова пошта та польова сторожа (жандармерія).

Короткий нарис їх організації та засягу діяння представляється ось так:

Поповнювання Армії

В УГА не було спершу одностайногого вишколоу для поповнювання бойових частин. Мобілізацію і вишкіл вояцького матеріялу переводили у свою засягу діяння поодинокі Корпусні та Окружні Команди. Тільки під час так званої Чортківської офензиви ген. Греков наказав командам корпусів організувати рухомі корпусні вишколи для набору новобранців і добровольців. Водночас зорганізовано в запіллі Армійський вишкіл для новобранців, що постав через злуку всіх існувавших раніше ви-

шкільних установ в одну цілість, під командою отамана Омеляна Клюна. Йому підпорядковано також старшинську школу та нововстановлену школу для підстаршин. Після переходу за Збруч ця установа діяла на Східніх Землях.

Інтендантська служба

Інтендантури були встановлені при всіх частинах, від куреня вгору. Отже були інтенданти курінні, полкові, бригадні і корпусні. Верховний провід інтендантської служби спочивав в руках Начального Інтенданта УГА, що ним був сот.-інтенд. інж. Павло Дурбак. Завданням Інтендантури було дбати про придбання харчів, одягу і виряду та постачати ними дотичні частини, як також керувати господарською службою частин при допомозі т. зв. „ліквідуючих старшин”. Після переходу за Збруч Начальна Інтендатура влаштувала в Жмеринці великі кравецькі і шевські робітні, які проте не змогли виконати як слід своїх завдань через недостачу потрібних матеріалів.

Обозництво

На початку обози творилися при поодиноких частинах самочинно в міру організування нових бойових і тилових формаций. У січні 1919 року НКГА настановила своїм обозним референтом пор. д-ра Миколу Николайчука, який перевів одноцільну організацію обозництва у всіх частинах. Крім того був окремий обозний референт при DCBC. В червні 1919 р. скасовано обозний реферат при НКГА, та всі обозні справи перебрала Команда Етапу Армії, а відтак Етапна Команда. Тоді розв'язано також збірню коней і обозів, а на їх місце зорганізовано Армійський Запасний Обоз під командою пор. Осипа Волощука.

Технічна служба

Технічними частинами та технічними (інженерними) справами керували технічні референти (начальники) при НКГА і корпусних командах. Вони завідували також майстернями для направки зброї, тобто крісів скорострілів і гармат, та сотнями самохідної колони. Таких сотень було 4, по одній при НКГА та Корпусних Командах. Окремо було зорганізоване гарматне постачання.

Служба зв'язку

Головним організатором телефонного фронтового зв'язку був сот. Ярослав Кузьмович. При НКГА була окрема телефонна сотня, при корпусах повнили службу телефонні чоти, а при бригадах і куренях менші відділи. Безпосередні телефонічні сполучки були проведені між НКГА та корпусними командами, а корпуси і бригади були так само пов'язані з підлеглими командами і частинами. НКГА і корпусні команди мали в своєму розпорядженні також телеграфні апарати типу Морзе і Юз, а НКГА ще й радіотелеграфну надавчу станцію. Для вишколу персоналу служби зв'язку створено в Станиславові Звідомний полк зі старшинською і підстаршинською школами.

Залізничним транспортом керувала Залізно-дорожна Військова Управа (ЗВУ), яку зорганізував сот. Юліян Буцманюк. Вона діяла також після переходу УГА за Збруч.

Медико-санітарна служба

Медично-санітарною службою відали корпусні, бригадні і полкові лікарі. Їм до помочі були санітарні сотні і чоти. До санітарних установ зараховувались польові і запасні лічниці, склади санітарних матеріалів, санітарні валки та санітарні поїзди. Начальними лікарями були санітарні шефи, яких спершу було двох, один при НКГА для фронтових і етапних формacій, а другий при ДСВС для запілля. Після переходу за Збруч був один санітарний шеф для всієї Армії в особі полк.-лікаря д-ра Андрія Бурачинського. Медично-санітарна служба була дуже утруднена внаслідку недостатнього числа лікарів і медсестер та недостачі ліків, санітарного матеріалу, білизни, пралень і купальень. Ці недоліки спричинили жахливих розмірів пошестє сипного тифу, яка — не зважаючи на просто геройські зусилля медичного персоналу — скосила майже половину чисельного стану Армії.

Ветеринарна служба

Цю службу виконували корпусні та бригадні ветеринарні лікарі, які організували кінські лазарети і лічниці.

Преподобництво

Кожній частині, від куреня вгору були приділені польові духовники (капеляни), які підлягали Начальному Преподобникові, о. Миколі Іжакові. Польові духовники відіграли в УГА визначну роль. Багато з них не обмежувались до несения духовної опіки за фронтом, але супроводили стрільців в стежній службі та на передових позиціях на фронті.

Польове судівництво

Спершу існували польові суди тільки при Окружних Командах, які виконували юрисдикцію також над фронтовими формacіями. В січні 1919 р. зорганізовано для цих останніх Польовий Суд НКГА та польові суди при корпусних командах.

Пропаганда і преса

Для цієї служби, що її призначенням є духова мобілізація війська, створено в серпні 1919 року при Етапній Команді Відділ для Освіти під проводом сот. Осипа Левицького. Ця установа розгорнула освітню і пропагандивну діяльність не тільки між вояками УГА, але також серед місцевого населення на Наддніпрянщині.

Крім того була зорганізована при НКГА Пресова Кватира УГА, яку очолював той же сот. Левицький.

Польова пошта

Вона була зорганізована в лютому 1919 р. та виконувала свою службу у співпраці з Дирекцією Пошт і Телеграфів у Станиславові. Після переходу за Збруч вона була через деякий час нечинна, та відтак у серпні 1919 р. відновила знову свою службу і виконувала її до кінця існування УГА.

Польова Сторожа (жандармерія)

Організування Польової Жандармерії УГА почалося в грудні 1918 р. при НКГА. Оформлення тієї організації було переведене наказом НКГА з дня 12-го березня 1919 р. Деякі зміни в цій організації введено Наказом Військам з дня 24 червня того ж року, що його видав ген. Греков. Водночас переіменовано Польову

Микола Капуста, сотн. УГА

ЗЛУКА І РОЗРИВ З БОЛЬШЕВИКАМИ В 1920 Р.

Автор цієї статті, відомий український громадський діяч — кооператор, номер 2 листопада 1960 р у Сарсель, Франція. Рукопис цієї статті зберігся в Редакції „Г. К.” — Редакція.

Як інвалід з австрійської армії я був приділений в УГА до етапної команди. Спочатку був я районовим комandanтом в містечку Вербовець, на південь від Нової Ушиці, а відтак 3-їй корпус доручив мені перебрати команду в місті Літині (на захід від Вінниці) від повстанського отамана Шепеля, якого силою усунув я до Хмельника. В листопаді 1919 р. одержав я наказ переїхати з командою до Бару, де приділено мені „однорічняцьку” школу, нечинну, з огляду на тиф. При моїм відділі був о. Носковський (батько сотника) і пор. Остап Павлів, пізніший журналіст і громадський діяч.

Жандармерію на Польову Сторожу, підпорядковуючи її Команді Етапу Армії. Польова Сторожа була поділена на 6 Відділів, по одному при НКГА та 5 корпусах. Кожний Відділ при Корпусі складався з корпусної сотні та стільки бригадних сотень, скільки було бригад у даному корпусі. Кожна бригадна сотня ділилася на одну бригадну і дві кордонні чоти. Сотні нараховували приблизно по 100, а чоти по 30 вояків. Польова Сторожа виконувала військово-поліційну службу однаково у фронтовій змузі, як і в етапі. Її завданням було збирати і охороняти військове майно, особливо зброю і стрільво; забезпечувати залізничні шляхи, мости та інші споруди і засоби комунікації і зв’язку; поборювати дезерцію і відсталість, доставляти конвої і кур’єрів та виконувати накази адміністраційного порядку принадежних команд. Вкупі з Народною Сторожею (Державною Жандармерією) Польова Сторожа спричинилася у великій мірі до поборювання пошесних недуг, а зокрема перевірювала села, вишукувала хворих та слідкувала за точним виконуванням санітарних приписів і наказів. В разі потреби брала також безпосередню участь в боях.

Організаторами і первими комandanтами Польової Жандармерії УГА були по черзі підполк. Олександер Красіцький і сот. Іван Козак.

В грудні одержав я наказ переїхати з моїм відділом понад Дністер до Бірзулі, віддаленої на 202 верстви. Похід, при морозі, часом до 35 ступ., був страшний. До цього відношення сільського населення, яке бачило розпад УГА, було вороже. Дійшло напр. до того, що в Митках, залізничній стації на шляху Жмеринка-Могилів, населення зажадало від мене чотирьох русових жеребців, які я одержав в Барі із стайні графа Стадніцького. Треба було загрози з моєї сторони, що у випадку нападу селян на мій обоз — прикажу спалити село, і щойно тоді „сход” ухвалив випустити мене із села.

До Бірзулі прибув я по Різдви 1920 р. Нач. Команди УГА я вже не застав, зате застав я Галицький Ревком, який переїздив з Бірзулі до Балти. В Ревкомі були тоді: Голова Павлов, Струхманчук, Гадзінський, Порайко, сот. Паліїв, а окрім сот. Бемко. Перед виїздом доручено мені стаційну команду Бірзулі. Ситуація була така, що хтось мусів зайнятися збіркою розпорощених тоді стрільців та старшин, а самих старшин було около 400 осіб. Без приділу, старшини ходили по цілій Бірзулі та приносили різні сплетні і запитували, що далі буде. Найбільше їх заходило на залізничну стацію, через яку переїзджали большевицькі відділи на північ. (Таращанська дивізія). Доходило до суперечок поміж нашими та большевиками, а вкінці почув я оклик: „біть галічан!” В тій ситуації треба було скоро діяти. Я скоро подався до комandanта ЧЕКА, яке вже було в Бірзулі з малою кількістю чекістів і при його допомозі арештували кількох червоноармійців, а галичанам заборонено являтися на залізничній стації. Цей випадок вказав мені, що треба щось із старшинами зробити, бо при щораз то більших скupченнях большевиків в районі Бірзулі, катастрофа неминуча. За порадою сот. Палієва в Балті, скликано в Бірзулі „комісію” для перегляду всіх наших старшин щодо їх боєздатності (це для большевиків) а насправді, щоб їх усіх розпорощити поза Бірзулею та оминути арештування їх большевиками. Додаю, що моя співпраця з сот. Палієвим та сот. Бемком, це був „тайний комітет”, про який згадується в споминах. Порозуміння переводили

ми при допомозі згори умовлених знаків. Прим.: коли діставав я з Балти вістку, що: „пришліть нам пару черевиків із зольнеглямі”, то це був для мене знак, що в Балті потрібні кулемети та амуніція до них. І я висилав, бо мав їх досить у себе. Ця „арбітражна комісія” в Бірзулі, з одним сот. авдитором з Бережан (прізвище забув) ствердила, що всі старшини без віймку „неспособні до фронтової служби”, а вслід за цим давала їм 3-місячну відпустку, з тайними інформаціями вийхати чимськорше з Бірзулі та при допомозі відповідного „ордера подорожі” їхати або в сторону Одеси або понад Дністер, в сторону Могилева, куди подалась розбита армія ген. Бредова. Багато старшин, що подались понад Дністер, залишилися при житті. Здорових стрільців приділив я до стаційної команди, яка мала коло 400 добре озброєних бійців з відповідною кількістю скорострілів. Перед нами командант ЧЕКА був „маленький”. Він завсіди просив мене боронити його перед сот. Шепаровичем, який з своєю кавалерією був в Роздільній, на південні від Бірзулі, в сторону Одеси. З сот. Шепаровичем був я в постійнім контакті і на моє прохання він, залишаючи Бірзулю в спокою з уваги на цивільних, мав податися через Онанів, на схід від Бірзулі, до Балти і там зробити з Ревкомом порядок.

Генералів Микитку та Ціріца я вже в Бірзулі не застав. Знаю з донесень, що вони з кількома старшинами поїхали в сторону Рибниці, щоб перейти Збруч до Румунії. Однак їм це не пощастило. Хто їх арештував — не знаю. Не мав вістки, щоб це зробив от. Лесняк. Бо в якій цілі? Щоб їх передати Нач. Ком-ді УГА? Такої вже не було. Щоб їх видати большевикам? Цього от. Лесняк, як старшина, не міг зробити, бо в тодішній мент було б це безглуздям, негідним старшини. Прив’язання стрільців до старшин були без замітів. Прим.: В Вапнярці біля Бірзулі, большевицький комісар, в спорі з от. Воєвідкою за верхівця, застрілив його. Стрільці рознесли прямо того комісаря на кусні. І таке могло статися з от. Лесняком, коли б він відважився арештувати генералів. Їх арештували большевики і вивезли до Кожухова, біля Москви, де я їх особисто бачив.

Два дні перед переходом наших бригад на польську сторону одержав я від сот. Палієва з Києва (туди переїхав Ревком) доручення ви-

їхати найближчим транспортом до Києва та обняти там команду над галицькими частинами. Довірочно сот. П. повідомив мене, що це може мати для нас велике значення, бо до своїх стрільців мав я одержати ще додатково кілька сот стрільців УГА, які перебували в Києві, а разом з ними можна було зробити „луч” в даний момент, коли б большевикам не повезло на фронті. Впродовж 24 годин я вже їхав з транспортом, маючи проте на нещастя в поїзді не тільки стрільців, але й також багато цивільних галичан (старці та жінки з дітьми), які перебували в Бірзулі. У Вапнярці я ще нічого не знов про перехід трьох бригад. І це найбільше нещастя, що не було в тім часі ніяких зв'язків, бо знаючи про це, можна було б повести справу в інший бік. На другий день о 5-ій ранком в Жмеринці повідомлено мене, що якась розстрільна посувається, чи окружав мій транспорт. Я вже хотів видати наказ дати скоростріли на позицію, коли я побачив спрямовані в нашу сторону дула гармат Котовського. Я мусів скласти зброю, не бажаючи масакри цивільних.

Розброєного вивезли мене, через бендерські казарми в Києві, разом з іншими (около 1.000 людей) в напрямі, як казали, до Казаня, в розпорядження 14-ої совєтської армії. По дорозі захворів я на поворотній тиф. Інших повезли дальше, а мене з 8 стрільцями вивезли до Кожухова біля Москви. Там стрінув я багато галицьких старшин, яких ще передтим вивезли були з Києва й інших міст. Особисто я бачив ген. Микитку, який ходив та в нашу сторону говорив: „ви всі вже червоні, я одинокий лишився білий”. Дальше: ген. Ціріца, сот. Галькевича (може отамана?), сот. Нікоровича, сот. Бородайкевича, сот. Цяпку і інших. По двох місяцях вивезено з лягру в сторону Архангельська 21 галицьких старшин. Що вони поїхали туди, свідчила картка сот. Бородайкевича до одного залишеного в таборі, яка чудом прийшла з Ярославля (лінія Москва-Архангельськ). Я врятувався лише випадково, скривши себе з хор. Апостолом до розваленої печі в таборі. Про вивезених не мали вже більше вістки. Такий був вислід „співпраці” з червоними.

М. Озимко

В 10-ЛІТТЯ ІСНУВАННЯ СТАНИЦЬ ОБ'ЄДНАННЯ КОЛ. ВОЯКІВ УПА В ЗДА

M. Ozymko: 10th ANNIVERSARY OF THE ORGANIZATION OF VETERANS OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY (UPA) IN THE U.S.A.

This article contains interesting details for the military historians about the organization, ten years ago of all former soldiers of the Ukrainian Insurgent Army. UPA, as it is known in Ukrainian, fought during the last World War on three

fronts: against the Russian Bolsheviks, Germans and against the Poles. A few of the members of UPA successfully broke through in 1947-1948-1949 to Western Europe and most of those later settled in the U.S.A.

Саме минає десять років від тієї хвилини, коли значна частина післявоєнних українських емігрантів почала покидати табори переміщених осіб у Німеччині та вийздити в різні країни світу. Чимало цих емігрантів прибуло, в 1949 і 1950 роках до ЗДА, а серед них не брakuвало теж колишніх вояків УПА, що з наказу свого Головного Командувача прибули, рейдуючи, з України через Польщу й Чехословаччину до американської зони Німеччини в 1947 і пізніших роках. Прибувши до ЗДА, колишні вояки УПА осіли в різних місцевостях і серед них цілком природно з'явилося бажання об'єднатися в своє комбатантське товариство. Одним з перших „пioneerів” в цій країні був кол. маєр УПА, інж. Цвіль, який осів у Нью Йорку та перший нав'язував контакти з кол. вояками УПА, що прибували до ЗДА, інформуючи їх про існуючі умовини та даючи цінні поради побутового характеру. Коли ж уже в Нью Йорку та його околицях осів більшій гурт колишніх вояків УПА, інж. Цвіль проявив ініціативу для створення комбатантського товариства кол. вояків УПА в Нью Йорку і, з тією метою, скликав сходини, на які прибуло 21 кол. вояків УПА. На цих організаційних сходинах, в приміщенні Українського Літературно - Мистецького Клубу, в листопаді 1950 р. створено Станицю кол. вояків УПА в Нью Йорку, яку очолив п. Залізняк. У цьому самому часі постала теж Станиця кол. вояків УПА в Шикаго, що її в порозумінні з інж. Цвілем зорганізував п. Генко.

За цими двома першими Станицями поставали теж Станиці кол. вояків УПА в інших містах Америки, до яких прибували кол. упісти. В Детройті, Станиця кол. вояків УПА постала

за ініціативою кол. командира рейдуючої частини, майора Петра Миколенка-Байди, який прибув до Детройту в 1951 році, та п. Бігуня. Станицю кол. вояків УПА в Рочестері зорганізував п. Лялюк. Пізніше організувались ще Станиці кол. вояків УПА в Філаделфії (п. Шеремета) та в Клівленді (п. Беркут). Всі ці Станиці діяли самостійно, тісно, однаке, співпрацюючи з українськими громадсько-політичними організаціями в своєму терені, зокрема з існуючими українськими комбатантськими організаціями.

Все ж, брак центрального проводу для існуючих уже Станиць кол. вояків УПА давався сильно відчувати і це було причиною, що існуючі Станиці порозумілися між собою з метою скликання Першого З'їзду кол. вояків УПА в ЗДА. Згідно з плянами, З'їзд цей мав покликати до життя Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА. Підготову організації цього З'їзду провела Станиця кол. вояків УПА в Нью Йорку і дня 4 липня 1955 року відбувся тут Перший З'їзд кол. вояків УПА, на який прибуло 46 делегатів від існуючих Станиць. У двохденних нарадах, прибувші делегати покликали до життя Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА, прийняли статут нового комбатантського товариства та намітили напрямні дальнішої діяльності товариства. Головою нового комбатантського товариства обрано одноголосно кол. командира рейдуючої частини УПА — майора Петра Миколенка-Байду з Детройту.

В часі від 1955 до 1960 року відбулися чергові З'їзди Об'єднання в Клівленді (1956), Детройті (1957) та в Філаделфії (1959), завжди із значною кількістю учасників навіть з віддалених місцевостей, про що були поміщені зві-

ти в пресі. За головування в Об'єднанні кол. вояків УПА сотн. Сорочака, обраного на З'їзді в Детройті, Об'єднання кол. вояків УПА стало членом Об'єднання кол. вояків українських армій (ОбВУА), як фізично-правна одиниця з окремішнім статутом. Таким чином, Об'єднання кол. вояків УПА влилось в загальнокомбатантську організацію колишніх вояків українських армій в ЗДА, що й, до речі, сталося згідно з бажаннями, висловлюваними на всіх З'їздах Об'єднання та в дусі Звернення Воюючої України з 1949 року. Треба відзначити, що вже й до часу формального приступлення Об'єднання кол. вояків УПА до ОбВУА, Об'єднання тісно співпрацювало з ОбВУА, зокрема в Суспільній Службі Комбатанта, в якій, зразка Об'єднання кол. вояків УПА брав постійно участь ст. бул. Гула-Шеремета з Філадельфії. Цілком зрозуміло, що після влиття в ОбВУА, Об'єднання кол. вояків УПА бере життєвую участь в суспільно-допомоговій та видавничій діяльності ОбВУА, де Об'єднання кол. вояків УПА репрезентує полк. Ю. Лопатинський, що є віце-президентом ОбВУА, а в Суспільній Службі Комбатанта продовжує заступати Об'єднання ст. бул. Гула-Шеремета.

Крім спільних з ОбВУА завдань, Об'єднання кол. вояків УПА має свої власні завдання, що їх мусить виконувати. Одним із найважніших завдань Об'єднання є допомога інвалідам-кол. воякам УПА, що перебувають в різних країнах. Умовини боротьби УПА були особливо важкі і, через те, відсоток непрацездатних і хворих вояків УПА є доволі значний. Про цих нездібних до праці і хворих колишніх товаришів по зброї не можуть забувати члени Об'єднання, що перебувають в ЗДА і з метою допомогти їм організують в рямцях власної суспільно-допомогової служби щорічні зборки. Впродовж минулих п'ятьох років на цілі допомоги для непрацездатних і хворих вояків УПА, Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА зібрало дол. 6.815.57, з чого уділено допомог хворим і непрацездатним воякам УПА в різних країнах в сумі дол. 6.475.69. Далішою важливою діяльністю Об'єднання кол. вояків УПА є видавнича діяльність. З браку потрібних фондів припинено в 1955 році, на восьмому році існування, видавання журналу „До Зброї“. Коли ж матеріальна ситуація Об'єднання на-

правилася до тієї міри, що можна би відновити цей журнал, присвячений проблематиці УПА, рішено в Управі Об'єднання журналу не відновляти, але включитися у видавання спільногокомбатантського журналу, та крім цього приготувати до друку й видавати низку книг-спогадів членів Об'єднання, що вже є написані, або що їх пишуть окремі члени. Для приготування до друку окремих спогадів по-кликаю редакційну комісію, що працює під головуванням проф. Л. Шанковського і можна сподіватися, що вже в наступному році зможе з'явитися друком перша книга з цієї серії, — спогади члена ньюйоркської Станиці — Івана Дмитрика.

Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА втримувало й втримує дружні взаємини з братніми Станицями кол. вояків УПА в Канаді (Торонто, Вінніпег), а теж з усіма комбатантськими організаціями в ЗДА, беручи участь в їхніх імпрезах і святах. Як член ОбВУА, Об'єднання бере чинну участь в усіх збіркових акціях та імпрезах спільної комбатантської організації. Від низки років, Об'єднання намагається також установити дружні взаємини з Товариством кол. вояків УПА ім. ген. Тараса Чупринки, до якого належать кол. вояки УПА, що вважають себе членами ЗЧ ОУН, або їхніми симпатиками, але дотеперішні спроби Об'єднання встановити такі взаємини не дали ніяких результатів з незалежних від Об'єднання причин. Все ж, в своїх змаганнях до консолідації з усіма комбатантськими товариствами, як теж з Товариством кол. вояків УПА ім. ген. Тараса Чупринки, Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА діятиме згідно з дорученням „Звернення Воюючої України“ з 1949 року, в якому наказувалось: „В такий відповідальний момент, в такій ситуації, в якій знаходиться сьогодні український народ, українська еміграція не може дозволити собі на жадні роздори і партійну гризню. Сьогодні всі партійні розходження мусять уступити, мусять бути підпорядковані одній меті, одній справі — справі визволення українського народу. Розподіл сьогодні може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу“.

У дальшій діяльності на тутешньому терені, Об'єднання кол. вояків УПА в ЗДА твердо руководитиметься наказами згадуваного доку-

Лев Шанковський

ПРО УПА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ЖУРНАЛІ

УПА має, в останньому часі, багату літературу. Читач „Голосу Комбата” знає вже про статтю генерала І. Блюма, надруковану у варшавському „Войсковому Пшегльонді Гісторичному” (ч. 1, 1959, стор. 3-29) і зреферовану в „Голосі Комбата” полк. Калиною. Крім інших статей у цьому журналі (напр., полк. Гертих, ч. 4, 1959), у книзі „З дзесюв войска польського в лятах 1945—1948” (Варшава, 1960) присвячено два розділи боротьбі проти УПА, а теж поміщено низку документів (напр., стор. 214—215; 252—254; 256—263; 264—273). Крім цього, останньо, в Польщі з'явилася низка спогадів учасників боротьби проти УПА, серед яких особливе значення має книга спогадів командира партизанського відділу ім. Сталіна — Н. Куніцкого (Мухи) п. н. „Пам'ятник Мухи”, зрецензований Л. О. Ортинським на сторінках „Свободи”. Завдання цього партизанського відділу була боротьба проти УПА, в рр. 1943—1945, і його командир доволі цинічно признається до стосуваннях ним методів у боротьбі проти УПА, зокрема в Дрогобиччині та Станіславівщині в рр. 1944—1945. В СССР, в 1959 році, з'явилися нові спогади партизанського ватажка, П. Вершигори, п. н. „Рейд на Сан и Вислу” (Новий Мир, Москва, ч. 2, 1959, стор. 3—79, ч. 3, 1959, стор. 24—110), який уже в своїх попередніх спогадах про рейд ген. Ковпака („Люди з чистою совістю”, Москва 1952, в російському, українському та англійському виданнях) чимало місця присвятив зустрічам ковпаківців з УПА. Тоді, в загоні ген. Ковпака, полк. Вершигора сповнював обов'язки начальника розвідки, але вже в „Рейді на Сан і Вислу” обов'язки командира загону, якого головне завдання в Західній Україні було теж поборювання УПА. Якщо зіставити фрагменти спогадів Куніцкого та Вершигори, не важко встановити, що в рр. 1944—1945, московське МГБ, що фактично керувало советським партизанським рухом в Україні, поставило собі

менту, на якому видніє першим підпис незабутнього Головного Командира УПА, генерала Тараса Чупринки. Ці слова вже безпосередньо скеровані до колишніх вояків УПА і вони їх обов'язують: „Хоч ви опинилися сьогодні далеко від Рідних Земель, боротьба для вас не скінчена. Ворог, який гнобить Вашу Батьківщину, діє і там, і Ви мусите боротися проти нього так, як ще недавно Ви боролися зі зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати і плекати геройчні традиції УПА і високо нести прапор її слави”.

Для дальнішої діяльності членів Об'єднання кол. вояків УПА, ці слова її героя — Головного Командира, рівночасно наказ і заповіт.

завдання знищити УПА й підпілля ОУН за допомогою советських партизанських з'єднань, що в цій боротьбі дуже часто маскувалися як з'єднання УПА (про це теж у спогадах Медведєва, „Сильні духом”, Москва, 1952). Цей план МГБ не дав конкретних наслідків, між іншим також тому, що партизани, які перебували в запіллі німців, були сильно здеморалізовані, трактуючи свою боротьбу, як своєрідну „вольницю”. Крім цього, серед цих червоних партизанів було чимало симпатій до боротьби УПА, про що є свідчить у своїх спогадах Куніцкі, розповідаючи про дезерції й розстріли партизанів, що співчували боротьбу УПА. Це все й мало ці наслідки, що методи боротьби проти УПА треба було змінити і з фронту цієї боротьби відкликати колишніх червоних партизанів.

Так чи інакше, у нових спогадах полк. Вершигори маємо теж широке тло і факти боротьби проти УПА в Західній Волині та Львівщині в 1944 році. Це були б замітніші публікації про боротьбу УПА, що останньо з'явилися в таборі противників УПА. Звичайно, від цих авторів годі вимагати симпатій для боротьби УПА і її возвеличування, але все ж таки в них, зокрема в польських авторів, подано чимало цінних документарних даних і свідчень, а теж цікавих обсервацій і висновків, над якими не зможе перейти ніякий дослідник історії УПА. Але, в останньому часі, з'явилися теж цікаві статті про УПА на Заході. Маємо на думці, перш-за-все, статтю Енріка Мартінеза Кодо про „Повстанську боротьбу в Україні”, що з'явилася в журналі „Мілітері Ревю” (ч. 8, листопад 1960, стор. 3—14), що є органом Вищої школи (Коледжу) Командування і Генерального штабу в ЗДА. Стаття ця варта уваги так з огляду на свій зміст, як теж на орган, в якому вона з'явила. Автор цієї замітної статті, аргентинський військовий діяч і співробітник „Мілітері Ревю” (до речі, цей журнал з'являється теж в еспанській та португальській мовах і поширюється в країнах латинської Америки) зібрав свої відомості про УПА шляхом опитування, також колишніх старшин і вояків УПА, що перебувають у вільному світі, в тому теж в Аргентині. Ці відомості здебільша відповідають тому, що про УПА писалось різними українськими авторами, в тому теж на сторінках журналу „До Зброй”, що з'являється до 1955 року і, головним чином, розробляв проблематику повстанської боротьби в Україні. Можна сказати, що автор виклав подрібно організаційну структуру УПА й підпілля, але не схематично, тільки в дії, ілюструючи її відповідними прикладами з історії УПА та переводячи аналогію з організацією й діями інших, собі відомих, партизанських рухів, що діяли на базі всеобщої підтримки населення, головно в південно-східній Азії. Вже на самому початку своєї статті автор спростовує большевиками поширену легенду, що, нібито, в Україні, в роки останньої війни, діяла тільки червона партизанка, яка й довела до легенди про Хрушцова, як „генерала”, і вказує на існу-

вания УПА, що в оцінці автора була всенародним рухом, маючим всебічну підтримку населення в Західній Україні, якої географічна конфігурація сприяла розвиткові партизанської війни. Цієї підтримки, на думку автора, не мала червона партизанка, яка була частиною советських збройних сил, складалася з решток розбитих советських армій і поповнювалася людським та воєнним матеріалом, літаками, за вказівками головного штабу партизанського руху в Москві. Свою аналізу організації й дій УПА автор ілюструє mapою поширення УПА в Україні, а також схемами загальної організаційної структури УПА та схемами організації типових повстанських віddілів.

Але, для українського читача, більше цікаві за зміст висновки, що їх робить шановний автор. Він каже: „УПА представляє потенційну силу, що може відновити повстанську боротьбу в Україні на випадок чергової світової війни“ і з цим його висновком погоджується, в окремій редакційній замітці, редакція передового американського журналу військової думки, заявляючи, що „хоча українська боротьба за незалежність, в нашому сторіччі, досі не дала успіху, важливо віднати, що елементи описаного Мартінезом Кодо руху можуть одного дня стати активною силою в будь-якому світовому конфлікті“. Таким чином, у цих ствердженнях конфронтуємо одне з найважливіших досягнень УПА: Вона довела своєю боротьбою перед світом, що український народ прагне незалежності і бореться за неї, вкладаючи, як це видно зі статті Енріка Мартінеза Кодо, велике організаційне зусилля, без ніякої сторонньої допомоги і виявляючи, в цій боротьбі і зусиллі велику жертвеність і посвяту своїх синів і дочок. Усвідомлення цих фактів представниками передової військової думки на Заході привело, власне, до ствердження, що боротьба УПА в Україні на випадок нового світового конфлікту може відновитися, як зрештою відновилася вона в роки другої світової війни на базі традицій визвольної боротьби 1917—1920 рр., а теж дій УПА 1921 року й повстанського руху в Україні, що тривав ще впродовж років після закінчення боротьби регулярною українською армією в 1919—1921 роках. Можливістю цього відновлення береться на увагу й елементи сили, що воно собою представляє, і враховується, на нашу думку цілком правильно. У майбутньому світовому конфлікті, якщо він має настути, і який матиме характер, перш-за-все конфлікту ідеології („святої“ війни), ідейно-озброєні партизанські армії матимуть багато що сказати, а навіть, і дозвольте цією нашою думкою закінчити цей огляд: в міру щораз більших атомних і гідрогенних знищень вони будуть цією рішальною силою, що рішатиме про вислід конфлікту на широких просторах сучасного світу.

**КУПУЙТЕ САМІ „ГОЛОС КОМБАТАНТА“
І ПОРУЧАЙТЕ ПРИЯТЕЛЯМ І ЗНАЙОМИМ!
ПІДТРИМАЙТЕ ОДНОКІЙ В ЗДА УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС, ПРИСВЯЧЕНИЙ СПРАВАМ ВІЙСЬКА!**

70-РІЧЧЯ СОТНИКА АВЕРКІЯ ГОНЧАРЕНКА КОЛ. КОМАНДИРА БОЮ ПІД КРУТАМИ

22 жовтня ц. р. минуло 70 років з дня народження кол. командира бою під Крутами, сотника Аверкія Гончаренка. Сот. А. Гончаренко живе сьогодні в Клівленді, де є діяльним членом управ наших комбатантських організацій: ОбВУА та Дивізійників і бере активну участь в громадському житті.

Народжений в селі Дащенки, Лохвицького повіту, на Полтавщині, в 1912 р. закінчив Чугуївську Військову Школу. На війну вийшов в 1914 р. як командир сотні, а від вересня 1915 р. обняв команду батальйону. В грудні 1915 р. тяжко ранений, перебував майже рік в шпиталі в Києві. В грудні 1916 р. став лектором школи праціорщиків в Києві. Як поручник, був представлений до іменування на штабсекапітана і капітана. З вибухом революції сот. Гончаренко переводить українізацію школи праціорщиків в Києві та став командиром її 1-ої зукраїнізованої сотні. Коли в липні 1917 року зорганізовано 1-шу Військову імені Б. Хмельницького Юнацьку Школу в складі 4 сотень по 150 юнаків — курінним командиром став сот. Гончаренко. В грудні відійшов сот. Гончаренко як курінний командир Юнацької Школи на протиболішевицький фронт в район Бахмачу. На цьому пості командував дnia 29 січня 1918 р. історичним боєм під Крутами, після якого вступив до Слобідського Коша. Пізніше був повітовим командантом в Летичеві. За гетьманських часів працював на різних посадах в Головній Управі Військових Шкіл, та був особистим секретарем ген. Юнакова. В грудні 1918 р. став губерніяльним комandanтом Поділля. В часі походу українських армій на Київ, був начальником канцелярії Об'єднаного Штабу Гол. Отамана Петлюри. Пізніше був викладачем в Юнацькій Школі. На еміграції перебував здебільша в Галичині, де працював на різних становищах в українській кооперації. В 2-ї світовій війні брав участь в I-ї Українській Дивізії до 1948 року, а в 1952 році приїхав до Америки.

Заслуженому сотникові А. Гончаренкові бажаємо з його 70-річчям усього найкращого, кріпкого здоров'я та многих літ!

Степан Ріпецький

Гаврило Гордієнко

ВІДОЗВА ГЕН. ВРАНГЕЛЯ ДО УКРАЇНЦІВ

H. Hordienko: THE APPEAL OF GEN. VRANGEL

One-time Ukrainian army officer, and now a citizen of Philadelphia, reveals that he is in possession of an original leaflet distributed in 1920 in which the chief commander of the White Russian army, Gen. Vrangel makes an appeal to

Ukrainians. It was issued during the unsuccessful attempt at cooperation between the Ukrainian Army and the Russian so called "volunteers" in the common fight against the Bolsheviks.

У „Віснику”, органі ООЧСУ, за листопад 1959, Нью Йорк, на стор. 17 вміщено статтю під назвою „Українська військова делегація у Врангеля” авторства П. М. Та стаття є перердруком із „Літопису Червоної Калини” ч. 7-8 1933 року, Львів.

У червні-липні 1920 року воєнна ситуація українських армій не була сприятлива, бо поляки вже почали зрадливі щодо України переговори з большевиками. З того виходило, що західній спільник у найближчому часі мав відпасти й треба було заздалегідь подбати про операція на береги Чорного моря, як браму до вільного світу.

На Чорному морі панував тоді ген. Врангель, тому поставала конечність домовитися з ним хочби для спільнога ведення війни проти большевиків. Політика Врангеля була вже ліберальніша й тверезіша щодо України, ніж у його попередника ген. Денікіна, який зовсім відкидав поняття України й часто вертався до архаїчної термінології Малоросії та малоросійського.

Тому уряд УНР і вище командування українськими збройними силами зробили спробу нав'язати стосунки з ген. Врангелем і послали в серпні місяці до ген. Врангеля військову делегацію, але із завданнями не тільки військовими, але й політичними. Бо головною передумовою для розмов з ген. Врангелем була вимога, щоб він визнав незалежність України.

Подія цікава й стаття про цю делегацію варта того, щоб її перечитати, тому цікавих відсилаю до згаданого джерела. Тут лише згадаю, що делегати в Севастополі зустрілися з місцевими українцями й познайомилися з життям та діяльністю тамошньої громади. При чому

занотували навіть такий цікавий факт, як існування в Севастополі під владою Врангеля української гімназії імені Тараса Шевченка.

Українська військова делегація дізналась, що за ініціативою місцевих українців генерал Врангель видав був відозву-декларацію, з якій вперше в російських урядових колах вживалося слово „Україна”.

На жаль, не вдалося ніде її розшукати, стверджує делегація й за нею повторює автор згаданої статті. Нема нічого в світі, щоб пропало безслідно. Часто по століттях находять по архівах цікаві документи, які вважалися безслідно пропавшими.

Так із цією відозвою ген. Врангеля до українців. Автор цих рядків є власником тієї відозви. Року 1920 фронт між большевиками та врангелівськими військами довго тримався поміж містами Олександрівськом (Запоріжжям) та Мелітополем. Стало загрожені большевиками з-поза Дніпра проти Каховки врангелівські війська не могли відповідним темпом продвигатися на північ. А коли свого часу й рушили аж до Сінельникова та Катеринослава, то не на довго.

Війна тоді велася вздовж залізниць. Большевицька влада перебувала по містах та вздовж залізниць під охороною панцирних потягів. Між залізницями, наче на великих островах була ще вільна Україна з своєю сільською самоуправою й часто із збройною силою у вигляді численних повстанських загонів, які не давали спокою большевицьким продотрядам та продагентам, які могли показуватися на села тільки під більшою збройною охороною.

В червні місяці 1920 року над одним таким українським островом на північ від міста Олександрівська врангелівський літак розкидав ле-

точки, які здивували населення тим, що до них зверталися представники врангелівської влади українською мовою. Тому, що це вперше врангелівська, чи взагалі „біла” влада заговорила по-українському й назвала Україну справжньою назвою, то ця відозва була білим круком, стала історичним документом і як така рідкість лягла між мої особисті документи й збереглася дотепер.

Відозва ген. Врангеля до українців друкована на звичайному газетному папері, розміром 27 × 17 см. На одному боці надрукована російською мовою, а на другому боці українською мовою. Російський текст, зрозуміло, без помилок, граматично правильний. Цього не можна сказати про український текст.

Український текст друкований російськими черенками. Хто пам'ятає часи революції, той мусить пам'ятати й про брак українських черенків по тодішніх друкарнях, а ще на такій далекій окраїні України як Севастополь, який власне ще й не належав тоді до України. Де вже там було взяти тих українських черенків! Тому тут, подаючи точний текст згаданої відозви, докладно подаю її з усіма її недоліками щодо української мови та друку.

Відозва звучала так:

„Сини України! Покладаючи останні сили під гервоним ярмом, Ви повстаєте на оборону Віри православної, рідної Вкраїні й всіх здобутків Ваших.

Як і Ви, Россійська армія, бореться за щастя, вільність, славу батьківщини.

Стоючи на голі Россійської Армії, я звертаюсь до Вас, браття! Об'єднаємося супроти ворогів, які знущаються над вірою, народністю й нищать з добутком, та кровлю батьків та дідів.

Россійська армія з мечем у руці й Хрестом у серці б'ється з насильством і неправдою.

Не відбудовати старі порядки йдемо ми, а боремося за те, щоб дати Селянству можливість самому бути господарем своєї землі і волею народа встановити лад у всієї Россії.

Я вийшов у братську згоду з козацтвом з Дону, Кубані, Терека та Астрахані, і ми, як рідні, протягаємо Вам руку.

У нашому еданні — наш поратунок.

Пізніше вже в вересні я зустрів і „Положеніє об організації українських воїнських частей прі Російської Армії”, в якому один із параграфів говорив про те, що „флаг українських частей жолто-голубий”. Але всі наближення „белого двіження” до українського народу прийшли рішуче запізно й подана тут відозва це тільки документ про те, що потяг української національної революції летів експресом вперед, а рух повітря від того експресу розносив у далечіній історії не тільки ті відозви, але й їхніх авторів.

АРХІЄПІСКОП УАПЦ В КАНАДІ
МИКОЛА УРБАНОВИЧ,
КОЛ. ПОРУЧНИК УГА

Микола Урбанович за військової служби.

У зв'язку з поміщенням у книжці „Українська Галицька Армія”, вид. Д. Микитюка в Вінниці в Канаді, у списку старшин УГА (стор. 669) прізвища „отця” Миколи Урбановича, слід спростовувати, що цей колишній поручник УГА є тепер архієпископом Української Автокефальної Православної Церкви на Канаду, в юрисдикції архиєпископа Григорія з Шикаго. Микола Урбанович, колишній професор гімназії в Рогатині, виїхав з Краю після позбавлення його поляками тієї посади і прибув до Канади в 1928 р. Він скінчив Богословські студії в Університеті Алберти, Едмонтон, Канада, після чого сім років був місіонарем в ЗДА, поки став архієпископом УАПЦ на Канаду. У 1954 р. відправив Панахиду по поляглих героях Армії УНР у Філаделфії.

*Інж. Іван Остапяк, б. пор. УГА,
б. Командант З Куреня II Колом. Бригади*

НАСТУП 2-ОЇ БРИГАДИ НА ДЕНІКІНЦІВ У РАЙОНІ ФРОНТІВКА—ДАШІВ

В половині жовтня 1919 р. Денікінці зосередили свої головні сили в районі Умань — Монастирище з наміром вдарити на Дісву Армію в напрямі Вапнярка — Жмеринка. Та поки розпочався їх наступ, Команда УГА наказала III Корпусові заатакувати Денікінців під Монастирищем. 2-га Бригада УГА була стягнена в район Фронтівка. 3-ій Курінь 2-ої Коломийської Бригади, якого я був командантом, дістав наказ, в якому було сказано, що саме я маю зайняти першого, другого й третього дня. Напрям наступу Княже — Цибулів на Звенигородку перетяти залізничний шлях Умань — Черкаси. Як наступаючу групу Команда Бригади вислали мій 3-ій Курінь і 2-ий Гарматний полк під командою сот. Степана Мацькевича. 21 жовтня був назначеній як початок офензиви. І вночі 21 жовтня я рушив із моїм куренем вперед, а за мною у віддалі іхав 2-ий Гарматний полк. По якімсь часі праворуч від мене зачали бити гармати та грati скоростріли. Сусідня — мабуть 8-ма Бригада, — що там наступала, зіткнулася з ворогом. Я покищо більших боїв не мав. В Княжім перешов я перед полуноччю греблею лінію ставів, що були природною перешкодою, і бойовим маршем пішов дальше. Монастирище, де була Команда Денікінської Дивізії, було яких 7 кілометрів направо від мене. Позаду мене було чути дальше затяжний бій в районі Фронтівка — Дашиб і мені здавалося, наче б бій йшов уже більше в запіллі наших наступаючих Бригад. Чи це може бути, замість піти вперед, пішли назад? Все можливе, бо Денікінці мали дуже добрий бойовий виряд і розпоряджали добре вишколеним людським матерієм. Я виконував даний мені бригадний наказ і йшов вперед на Цибулів.

Перед заходом сонця офензива група 2-ої Бригади, себто мій курінь і 2-ий Гарматний полк зайняли Цибулів. Через далековид бачив я велике кавалерійське з'єднання Денікінців. Від Бригади не було жадної відомості. Позаду нашої групи дальше йшов бій і здавалося віддалювався в сторону північного заходу. Вечером зайшов до мене командант 2-го Гарматного полку, сот. Мацькевич, і ми оба обговорили цілу ситуацію: йти дальше вперед, якщо наші Бригади подалися назад — не мало глупзу, тим більше, що амуніції було по 7 набоїв на стрільця, а скоростріли, що мали більше амуніції, мали стріляти лише на спеціальний наказ, на важні та певні цілі. Довшого бою ми не були б всілі витримати. З огляду на це ми рішили заночувати в Цибулові, сподіваючись післанця від Команди Бригади. Я видав наказ сотням виставити сильні стоярки та кожній хвилі бути готовим до бою.

Ранком зайшов до мене знову сот. Мацькевич і ми на нараді зі старшинами вирішили не йти дальше вперед, а піти вправо та вдарити на Команду денікінської дивізії в Монастирищі, щоб в цей спосіб помішати

ти пляни ворога. Ми йшли через якийсь ліс і коло півдня я стояв на краю ліса, 3 кілометри від Монастирища. Наступ на Монастирище ми назначили на 3 год. по пол. Сотні зайняли вихідні позиції, а гарматний полк стояв готовий до стрілу. Точно о 2-й год. післанець із Бригади добився врешті до нас. Він приніс звіт про ситуацію з попереднього дня, з якого виходило, що всі наші Бригади пішли назад, а одинока наша бойова група пішла вперед, через що віддалилася від Бригади на три дні маршу. З огляду на таку ситуацію, ми рішили не наступати на Монастирище, а пробитися через денікінські частини до своєї Бригади. Гарматний полк рушив у дорогу на Княже, а я стягнув сотні з вихідних позицій до наступу і по деякому часі маршу увійшов у якесь село, де курінь мав відпочити і з'єсти вечерю.

Удвох з адъютантом виїхав я в степ, щоб зорієнтуватися в ситуації. Було вже пізно пополудні, як із північного сходу в степу я побачив велику куряву. Це зближалася денікінська кавалерія, яких чотириста коней. Ского був я при курені та уставив його до бою, в лаву з охороною крил. Один сотенній старшина зник — нерви не відергали і він утік. У його сотні замітне поденерування. Молоденький хорунжий Щепанський, мій адъютант, іздишив вздовж лави та ддавав стрільцям відваги. Уосібнення спокою, бородатий четар Черниш стояв коло своєї сотні, на правому крилі лави. Ворожа кавалерія іхала як у мирний час, без передньої стежкі, не думаючи про те, щоб там десь могли бути галицькі з'єднання. Даю куреневі наказ: пускаємо їх на 700 кроків і тоді почали грati скоростріли. Скоростріли мали досить набоїв, а за добру цільність кулеметчиків я був певний, бо це була еліта куреня. Сотні повели сальви на 500 кроків на мій знак. Я сидів на коні на лівому крилі куреня. Хор. Щепанський коло мене. Ворожа кавалерія підіхала на стріл — 700 кроків. На мій знак заклекотіли наші скоростріли, кулеметчики націлили відразу добре, заклубилася маса кінських та людських тіл, але не пішла в розтіч, а рванула, розбиваючись, вперед, відділивши яких 50 іздиців на право, щоб заатакувати нас ізліва. Якась знаменито вишколена, очайдушна частина. В першій хвилі не зорієнтувалися в силі нашого вогню. Через своїх розвідчиків Денікінці знали, що УГА майже не має амуніції і хоч мали великі втрати від нашого вогню, хотіли сфорсувати атаку. Наші кулеметчики били по кінських ногах. Падали коні на голову, а зади з іздцими перекочувалися силою розгону. На них падали другі... крик, писк, рев, зойки тратованих людей і коней. Величезні втрати. Наші кулеметчики били спокійно дальнє. Розгонова сила ворога слабла. Сотні вп'ялили очі в мене, чекали на знак до стрілу. 500 кроків. Підніс руку вгору, бо голосу й так не по-

РЕЦЕНЗІЇ

Михайло Курах

НОВІ ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УГА

(Продовження*)

„Велике болото” не захистило б УГА перед дальшою небезпекою зі сторони агресивної Польщі та зрадливої Румунії, відворот за Дністер був би тим мішком, який міг легко зашморгнути за потягненням польського шнура, а румунська рука допомогла у скріпленні того зашморгу. На прихильність чехів також не було можна надіятись, бо їх „прихильність” до нас могла б виявитись в обеззброєнні тих частин УГА, які переходом на Закарпаття спасали б себе перед небезпекою польсько-румунського зашморгу. З тими частинами УГА могла повторитись ця сама історія, як це було з „групою Крукеничі”, що була обеззброєна та

~~захоплена~~ чули б. Кріси сперлися на стрілецькі рамена. Спустив руку. Сальва! Чотирися смертей летить на ворога із стрілецьких крісів. Кінська маса змішалась, зупинилася. Я підніс знову руку вгору, — ще одна сальва, ще чотирися смертей. Кавалерія на чотирися кроків. Стріли наші певні. Завернули. Ще одна сальва. Між куренем і рештками втікаючого ворога стіна із ранених коней без їздців. Ми перестали стріляти, лише охорона лівого крила пустила серії із скорострілу до групи, що мала нас заатакувати зліва.

Я вийхав на своєму коні перед курінь. Яка сила била від цієї свідомої цілі бойової частини, що лише кілька секунд була віддалена від смерті, не думала про своє життя, лише дисципліну й обов’язок! Я відчував, що скуче буде всяке вимовлене слово... „Старшини й стрільці! На нас наложена задача закріпити волю Україні. Ми завдання це виконуємо з честью. Сьогодні ми сповнили свій обов’язок. Від України моїми устами дяка і повне признання. Я гордий з того, що я є командантом такого куреня...”

Тут на очах стрільців і старшин я побачив слози; слози радості. І мені, загартованому у п’ятилітніх боях на різних фронтах старшині стало тяжко говорити. І я закінчив: „Слава Україні!” „Слава! Слава! Слава!” залунало із чотирися п’ятдесяти грудей. Тут приїхав вістовий із Бригади з наказом зайняти нові позиції. Ми відійшли на Княже. Денікінська амуніція не придавалася до наших крісів. Старшина, котрого нерви не витримали, зголосив у Бригаді, щоб оправдати свою втечу, що мене і цілій мій курінь висікли шаблями Денікінці і це фальшиве зголошення покутує дотепер. В „Історії Українського Війська” написано, що 2-га Бригада вийшла з офензиви розторочена. Насправді ж ані мій курінь, ані Гарматний полк, крім старшини, який втік, не мали ніякої втрати, а розторочений був ворог, бо й Гарматний полк мав бій з Денікінцями та викинув їх з їх позицій у Княжім. Ми повернулися згідно з наказом Бригади. Денікінці не відважилися мене більше атакувати і я зайняв нові позиції, що їх призначила мені Бригада.

запроторена до чеських таборів. Зрештою чехи у тому часі ще не діяли самостійно, вони свої ходи мусіли узгіднювати з волею Антанти, яка підтримувала поляків, отже ради нас чехи не входили б в конфлікт з Польщею та всемогучою Антантою. А що наш контакт зі звітом проходив по території обсадженої чехами, то той конфлікт міг урватися за одним почерком пера. Проти нас і на лівому крилі фронту УГА оперували сильні частини польської армії, на правому крилі постійна загроза зі сторони зрадливої Румунії, і лише вузька смуга через Закарпаття лучила нас з зовнішнім світом (до речі: необхідним з нашими визвольними проблемами, а то й явно ворожим нам!). Той зв’язок був контролюваний чехами, бо проходив по території занятій ними, тому кожні хвилі міг бути перерваний, якщо того вимагав би інтерес чехів, або якщо того зажадала б переможна Антанта. В такій ситуації ніяк не було можливим осiąгнути стабілізацію фронту УГА. До такої стабілізації не вистачав сам Дністер з його болотами, до цього були потрібні людські резерви, відповідні запаси зброї та всього військового майна, також і запаси харчів, яких не могли достарчити наші задністриянські терени. Дуже занедбані під оглядом господарським і зовсім не самовистачальні. Все це мало бути достарчене з заграниці в обмін за галицьку нафту, що її терени були під постійною загрозою бомбардування і навіть підпалу зі сторони польського летунства, чи наглим наступом польської армії та захопленням тих нафтових теренів, що їх ми не були б встані відстоюти.

Також і під оглядом чисто стратегічним „лінія ген. Курмановича” не була можливою до оборони і збереження її на довшу мету. „Велике Болото” і сам Дністер не були надійним захистом перед наступом польських військ. Польська армія мала до своєї диспозиції модерні pontonni частини, танки, летунство, могла постійно поповнювати їх з засобів Антанти. Це унеможливлювало довготривалу оборону лінії Дністра. Карпати, що грали деяку роль на початку першої світової війни в обличчі летунства тратили своє оборонне значення. Запланована партизанка не могла рахувати на успіх, бо він міг бути в рідко заселених лісових та гірських теренах, але не на густо заселених теренах наддністриянських. Зрештою, для ведення партизанських операцій УГА не мала відповідно вишколених кадрів.

Всі вище наведені труднощі натури політичної й мілітарної перекресловали плян ген. Курмановича і засуджували його на невдачу. Але візьмімо під увагу ще один аспект того пляну, який базувався і на тому, щоб посилити війну між Польщею та Москвою, бо внаслідок створення УГА над Дністром „ми позбавили-

*) Початок дивись: „Г. К.” ч. 6, стор. 23—27, і ч. 7, стор. 25—30.

ся б одного ворога — большевиків з наших задів, то саме той ворог прибував полякам і вони були би при неволені боротися на два фронти” (ст. 448). Це радше були безпідставні міркування ген. Курмановича, яких аж ніяк не можна класти в основу стратегічного пляну. В тому часі Польща вже мала фронт проти большевиків, а зі всіх потягнень польського командування ставало ясним, що воно стремить до якнайскорішого зліквідування українського фронту, який вимагав скорої ліквідації хочби тому, що українська проблема ставала щораз то більше актуальною на міжнародному терені, відносно неї і переможні держави Антанти могли зревідувати своє становище і зробити деякі потягнення в користь України, що в жадному випадку не могло бути корисним для Польщі. Тому вона так дуже була заінтересована у скорій ліквідації українського фронту, бо через ліквідацію того фронту була змога деактуалізувати українську проблему. Це з політичного боку, а зі становища стратегічного український фронт завдавав найбільше клопотів, бо на тому фронті Польща могла бути осамітнена, тоді як на фронті проти большевиків вона могла користуватись піддержкою держав Антанти. Ці причини спонукували Польщу до якнайскорішої ліквідації українського фронту.

З багатої польської історіографії доби 1918-1920 років знаходимо матеріали про те, що загальний наступ польської армії на південно-східному фронті був запланований та почався в дні 18-го травня 1919 р., а його завдання зводилося до ліквідації того українського фронту, що загрожував державним інтересам Польщі. Польща з власної ініціативи взялась за виконання тієї ролі, яку для неї передбачав ген. Курманович у його стратегічному пляні. Наступ почала 1-ша дивізія армії Галлера. Її 1-ий полк заатакував українські позиції на відтинку Горюхів-Берестечко та почав бої за переправи через ріку Стир, 2-ий полк почав наступ на Луцьк, а 3-ий переправився через ріку Стодор і заатакував українські позиції на ст. Переяспа. Okрема група під командуванням ген. Корніцького наступала по лінії Ковель-Луцьк. В тому самому часі група польської кавалерії повела свої бойові операції в районі Дубно-Остріг. Польські джерела подають, що українське військо ставило завзятій спротив, тому були великі втрати по обох боках. Невідомо, який був би вислід того польського наступу на Волині, якби в тому самому часі большевицькі частини не повели свого наступу на тому самому відтинку українського фронту. Можливо, що в цім випадку між польським і большевицьким командуванням було якесь тихе порозуміння та узгоднення плянів спільногого наступу. Тому й не дивниця, що внаслідок такого подвійного удару й наступу український фронт був зліквідований, а в польських джерелах занотовано: — „Resztki armii ukraińskiej, pod naporem wojsk sowieckich, przeszły dobro-wolnie na strone polską” (Czyn zbrojny wychodztwa polskiego. Zbiór dokumentów i materiałów historycznych. Str. 723).

Розвиваючи дальший наступ польське командування змагало до того, щоб — просуваючись на півден-

— відтягти Східно Галичину від її природної бази Великої України, а тим самим обмежити дальші бойові можливості УГА. Владас в очі дивне зазублення польських і большевицьких інтересів у боротьбі проти України. В тому самому часі головне командування Червоної Армії командуючому большевицькими військами на Україні — Антонову — видав такий наказ: — „Необхідно вжити всіх заходів для остаточно-го розгрому Петлюри. Належить припинити розвиток операцій в напрямі румунського кордону, як рівнож і до берегів Чорного моря та перекинути звідти всі зайві війська проти військ Петлюри і поставити свою ближчою метою остаточно зліквідувати наступ Петлюри проти вас. Ваше ж просування в західному напрямі необхідно довести до кордонів південно-східньої Галичини та Буковини” (Антонов: Записки о гражданской войне. Том III-ий, ст. 323-324).

В часі тих рішальних боїв на українському фронті Волині й Поділля, польські війська повели наступ і на цілому галицькому фронті, щоб захопити Східну Галичину і припечатати доло УГА. Просуваючись з півночі на півдні і з заходу на схід — польська армія тим самим була б замкнула УГА у тому місці, де вона мала зосередитись згідно з пляном ген. Курмановича. Якщо — згідно з тим пляном — мав скорочуватись фронт УГА, то тим самим був би скорочувався і фронт польський, а окружування УГА ішло б при спішеним темпом. На ліквідацію фронту УГА сама армія Галлера могла кинути 18 полків піхоти, 8 полків артилерії, 8 ескадронів кавалерії, 3 батальйони саперів для будови мостів, 1 полк танків та 7 ескадрів летунства, все модерно озброєне, готове до наглих наскоків, наступів і затяжної оборони. А треба тямити, щокрім самої армії Галлера, Польща мала ще інші військові формaciї, які могла множити, бо розпоряджала відповідними людськими резервами і технічним випосаженням, що його могла набувати з магазинів Антанти, головно Франції, яка усіма силами підтримувала Польщу. А що цій силі могла протистояти УГА? Загнана за „Велике Болото”, без великих людських резервів, відповідними запасів зброї та іншого воєнного устаткування, без харчових запасів і т. п., відірвана від Наддніпрянщини, загрожена збоку Румунії і без власного запілля, УГА вже в травні 1919 р. була б зліквідована в часі загального наступу польської армії та зрадливого виступу Румунії. В такій ситуації плян ген. Курмановича був зовсім не реальним, бо він не брав під увагу всіх особливостей нашого політичного положення і ситуації на всіх фронтах нашої визвольної боротьби. В такому недотягненні цього пляну немає нічого дивного, якщо візьмемо під увагу, що ген. Курманович не був старшиною фронтової служби, він був вишколений у військовій розвідці, але і в тому випадку він не дописав. Ген Курманович не знат фактичного положення на наших фронтах війни, зовсім не орієнтувався в положенні за ворожими фронтами, не передбачав справжніх намірів ворожого командування. Внаслідок того його плян під оглядом мілітарним був нікудишній, а зі становища загально українського антисоборницькій, тому й не дивниця,

що Уряд ЗОУНР відкинув його. Це продовжило майже на рік існування УГА та збільшило її вклад у наші визвольні змагання.

Також і чергова стаття — д-ра Дольницького „Українська Галицька Армія в боях з большевиками” (ст. 451-468), не є вільною від нереальних плянів та помилкових висновків, хоч Автор і покликується на цілій ряд інших авторів та пляновиків, які обстоювали конечність походу на Одесу, замість походу на Київ. В аргументах проти наступу на Київ підкреслюється ці позитиви, які промовляли за наступом на Одесу. Та й і сам Автор статті — д-р Дольницький — є прихильником наступу на Одесу, щоб „таким чином вивести Українську Державу з того осамітнення та ізоляції, втвореної майже герметичною блокадою України збоку Польщі, Москви й Румунії, що відгородили молоду державу від світа” (ст. 452).

Концепція походу на Одесу не була б зловою, якщо об'єктивні можливості були б сприяли такому походові. На жаль, воно так не було, бо навіть зайняття Одеси не вивело б нас із тієї „майже герметичної ізоляції”, якщо взяти під увагу, що ні Польща, ні Москва, ні сама Румунія ні в чому не послабили б тієї ізоляції сути проти України. Пляновики походу на Одесу не брали під увагу ще одного дуже важного і рішаючого чинника — Антанти, яка також була проти нас. В її руках були Дарданелі, через які ми ніяк не могли прорватись у світ. Тому для нас Одеса тратила своє значення, бо вона не давала найменших виглядів на зв'язки зі світом. Наше положення ускладнювалось ще й тим, що ми не могли опанувати Чорного моря, бо не мали своєї флоти. Вся чорноморська флота була захоплена і знищена внаслідку воєнних дій, а те, що з неї ще оціліло, було в руках Антанти.

Належало рахуватися також з тим, що в часі нашого наступу на Одесу московські збройні сили не будуть приглядатися нашому походові до берегів Чорного моря, не дадуть нам змоги на „відпочинок в херсонських степах” та користуватись усіми благодатями тієї землі, не дадуть нам змоги наладнувати наші зв'язки з вільним світом, а всі свої сили направлять проти нас. Якщо навіть було б пощастило нам зайняти Одесу, то ми не були б встані відрізати її і в дальшій консеквенції станули б перед дилемою — капітулювати перед Червоною армією або кидатись у море. Так сталося з десантом союзних військ, який мусів спасатись перед наступом повстанців отамана Григорієва, така сама доля постигла армії генералів Денікіна й Врангеля, які спасались перед наступом червоних. Цих недобитків рятували кораблі Антанти, але чи ця Антанта була б рятувала нас?! Автор статті згадує про те, що „до офензиви на Київ перли головно політичні чинники” (ст. 452), а з того виходить, що ці політичні чинники мали більше стратегічного змислу, як деякі чинники військового проводу, що перли до походу на Одесу. Хоч і Київ не вдалося відрізати, але він не грозив стати гробом наших армій і вони свою збройну боротьбу могли продовжувати аж до листопадових днів 1920 року. Кожний стратегічний плян є добрий щойно тоді, коли його офензивно-оперативні дії погоджені та

зрівноважені з діями дефензивними і узгляднюють всі деталі евентуальних невдач та конечності відвороту. Тих кінцевих висновків бракувало плянові „переходу за Дністер”, як бракувало їх і плянові „наступу на Одесу”, тому нічого дивного в тому, що оба вони були відкинені.

Належить спростовувати твердження Автора про те, що після відвороту з-під Києва „Корпус СС перейшов до Жмеринки” (ст. 468), бо так воно не було. Жмеринка у тому часі була запіллям УГА, а СС продовжували свої оfenзивні дії в напрямі Староконстантинова—Шепетівки. Щойно в половині жовтня 1919 року вони перейшли в район Жмеринки та почали бої проти армії Денікіна.

Добре опрацьована стаття сот. Станіміра — „Українська Галицька Армія в боях з армією ген. А. Денікіна” (ст. 469-483) вповні унагляднює нам помилковість нашого тогочасного політичного і військового проводу, який плянуючи наступ на Київ головне завдання для виконання того пляну поклав на галицькі частини. Хоч ці частини були належно вишколені, здисципліновані, їх патріотизм і бойова мораль стояли на високому рівні, проте вони не були привичасні до тактики дуже рухомих фронтів, наглих наскоків і відворотів, а вже зовсім не визнавались в положенні самого Києва та його околиць. Було дивним, що в цім випадку поминено Наддніпрянські частини — головно СС-ів та Запоріжців, що не раз бились на вулицях Києва, були ознайомлені з тактикою вуличних боїв та ментальністю місцевого населення. Чомусь тим частинам доручено допоміжні завдання в загальному наступі, а головне завдання — галицьким, які зараз після вступу до Києва перестали орієнтуватись в загальній ситуації і були заскочені наглою появою денікінців. Це викликало розгублення в штабі ген. Кравса, що в основному причинилося до наглого відвороту з Києва. Щаслива нагода закріпитись у Києві була змарнана, бо вже не було змоги на будь-які перегрупування частин. Ген. Кравс несвідомо змарнував багато часу своїм повільним наступом внаслідок вирівнювання лінії фронту, що зручно використали денікінці та приспішеним темпом підходили до Києва. Знанням терену, місцевих обставин і своєю рухомістю Січовики й Запорожці були б значно випередили денікінців, значно скорше захопили Київ та закріпились в ньому.

Помилковим являється твердження Автора про те, що договір УГА з большевиками був підписаний в дні 31-го грудня 1919 р. та що він був заключений з „місцевими революційними українськими групами (КПБУ, УКП, ліві СР)” (ст. 483). Фактично договір був підписаний 1-го січня 1920 р., але не з представниками „місцевих революційних українських груп”, бо ці місцеві групи в тих справах не мали нічого до говорення. Договір був підписаний мандаторами (попновласниками) советського уряду України і Центральних Комітетів тих партій, які мали рішаючий голос у всіх справах. Тими мандаторами були: від уряду і ЦК КПБУ Андрій Хвіля, Кость Ковтунович також від уряду і ЦК УПСР (боротьбістів). Та й і самі члени Революційного Комітету УГА не були настільки наївними, щоби договорю-

ватись з місцевими групами, а не представниками Центру.

Велика стаття сот. Осила Левицького — „Військовий договір Української Галицької Армії з Добромісю ген. Денікіна” (ст. 485-514) не вносить нічого позитивного в нашу мемуаристику і нашу історіографію. Хоч Автор і покликується на інших авторів і наводить цитати з їх писань, то ці цитати вибрані хіба на те, щоби доказати всю конечність і доцільність того договору, який не знайшов доброго відгуку ні в рядах УГА, ні в осуді історії. А що для оборони того договору нема конкретних підстав, тому Автор старається всю вину звалити на уряд УНР та Командування Дієвою Армією. Щоби вибілити диктатора Петрушевича і його дорадників, Автор статті не зупиняється навіть перед дискримінацією всього населення Наддніпрянщини, її політичних та військових провідників. На ст. 484 Автор пише таке: — „... за Збручем стрінулися вперше віч-на-віч два брати, виховані в двох різних світах: той, з Великої України, розбурханий переживаннями більшевицької революції, зацікавлений в першу чергу землею і соціальними питаннями, і галицький, що всю свою снагу спрямував на визволення з чужої кормиги, відкладаючи розв'язку усіх інших питань на другий плян. І ці два світи себе, як слід, не розуміли: воно стало причиною багатьох непорозумінь, задраснень, розходжень, а то й ворожнечі”.

Хоч між галичанами й наддніпрянцями були психологочні розбіжності, проте не були аж такі великі. Тоді ще не було „залізної заслони” і не так трудно було нашим людям дістатись з Галичини в Наддніпрянщину і навпаки. Делегації галицьких українців іздили до Полтави на відкриття пам'ятника І. Котляревському та інші імпрези загальноукраїнського значення, як і делегації українців з Наддніпрянщини мали змогу бути на різних конгресах у Львові, на з'їздах, здвигах, виставах і т. п. Галичини. Також і поодинокі люди іздили по оба боки Збруча, деякотрі з них залишались на стацій побут в Галичині, чи Наддніпрянщині. Перша світова війна посилила ці відвідини по обох боках Збруча, скріпила взаємні зв'язки, також заслання і полон мали великий вплив на взаємне пізнання і зближення наших людей по обох боках Збруча. Таке взаємне пізнання і зближення наших людей виключало ворожнечу між нашими людьми, тому й не дивниця, що соборництво найкраще проявляло себе в народних низах, про що ми мали змогу переконатись в часі наших визвольних змагань. Галицькі вояки, що попали в наддніпрянські частини, дуже рідко верталися до своїх галицьких частин, як і наддніпрянські вояки дуже скоро зживалися з галицькими частинами і вже не спішились до своїх. Отже природної ворожнечі не було, вона викликалась політичними інтригами, які в особистих і партійних інтересах викликали ворожнечу між галичанами й наддніпрянцями, що підхопили наші національні вороги і старалися поширити розбрат між нашими людьми, бо це було потрібне їх екстермінаційним інтересам. Мала свої хиби Наддніпрянщина, мала їх і Галичина, але загально національні позитиви по обох боках Збруча переважали у всьому і

найкраще себе виявили в часі наших визвольних змагань.

Соціальне питання однаково хвилювало галицького селянина, робітника й інтелігента, як і їх братів за Збручем. У наших визвольних змаганнях соціальне питання було нерозривно пов'язане з питанням національним, бо соціальний гнет був очолюваний чужонаціональними поміщиками, фабриканами і бюрократією, що старалися в корені згубити всі зародки українського визвольного руху. Внаслідок того соціальне питання і в Галичині було доволі актуальним, воно часто доводило до страйків, зривів і бунтів, творення „Дрогобицьких республік”, тому не дивниця, що Національна Рада і Уряд ЗОУНР взялись за ухвалювання відповідного соціального законодавства, не відкладаючи тієї важливої проблеми „на другий плян”.

На ст. 485 читаємо таке: — „Коли йдеться про організаційну структуру обох армій (Галицької і Дієвої), то і тут зарисувалися небавом основні різниці. Дієва Армія все ще була в стадії реконвалесценції, — прибула чисельної та здисциплінованої, а головно законами регулярності пов'язаної Української Галицької Армії, могло в інших обставинах внутрішньо-політичної натури добре прислужитися поступові реконвалесценції в Дієвій Армії”. Шановний Автор зовсім промовчує той факт, що ці „реконвалесценти з Дієвої Армії” від осені 1917 року вели війну за соборність і державну незалежність України, і вели її так, як цього вимагали тогочасні постанови політичної і мілітарної натури. Вивищуючи УГА Автор непотрібно і несправедливо дискаливіфікує Армію УНР. Підкresлюємо: боролась виключно самими добровольцями, бо мобілізаційні розпорядки — з різних причин — не давали бажаних наслідків. Тому, ще раз підкresлюємо: національно „несвідома” Наддніпрянщина дала армію добровольців, яка понад три роки кровавилась на різних фронтах України, а національно „свідома і державно-творча Галичина” дала 80 тисяч мобілізованого війська, яке по році стало „реконвалесцентом” і спасало себе договором з Денікіним. Але вина не була по боці УГА, а її політичних провідників, що так скоро змарнували цю бойову силу та в останній хвилині залишили її на мілісті й немилісті долі. За цю долю УГА не поносить вини уряд УНР, ані також Дієва Армія, бо вони не мали впливу на всі дії УГА, вона підлягала Диктаторові Петрушевичеві, а дорадники д-ра С. Петрушевича докладали всіх старань, щоб не допустити до повного зближення та об'єднання обох армій в одну бойову цілість. Умовини творення обох Армій були дуже важкі, імпровізованість була і тут і там і раз-у-раз треба було переводити організаційні зміни. Творилось корпуси, які у відносно короткому часі прийшли замінювати на бригади, а по деякому часі і бригади приходилося перетворювати на менші одиниці. Не були устійні та закріплені організаційні форми, бо в одних корпусах бойовими одиницями були піхотні полки, в інших бригади й курінна система замість полків. Кіннота почала розгорратись щойно літом 1919 р. і не мала своїх усталених організаційних форм, бо не мала дивізіонів, полків, а відразу сягнула

З ЖИТТЯ ВІДДІЛІВ ОБВУА

НЮ ЙОРК, Н. Й.

ЗАГАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

5-го і 6-го листопада м. р. Управа і члени Відділу взяли численну участь у панахидах, що були відслужені у всіх українських церквах Нью Йорку по поляглих і померлих учасниках Листопадового Зриву та всіх інших вояках Українського Війська.

6-го листопада Відділ започаткував при співучасти жіночих та других комбатантських організацій збіркову акцію на Дар Українському Воєнному Інвалідові публічною збіркою пожертв біля всіх 9-ти українських церков Ньюйоркської метрополії.

Дня 12 листопада ц. р. влаштовано разом з Військово-історичним Інститутом при НТШ святочні сходини членів і гостей для відзначення 42 Роковин Листопадового Зриву. Сходини, в яких взяло участь коло 35 осіб, відкрив та ними проводив голова Відділу, сот. д-р Іван Козак. Він же прочитав, як другий з черги, доповідь на тему: „Організація тилів УГА”. Першу доповідь виголосив сот. д-р Володимир Бемко з Ньюарку на тему „Державний Секретаріят Військових Справ ЗОУНР”. Приявний був також д-р Ст. Витвицький, президент УНР в екзилі.

В дні 19 листопада члени Відділу під проводом голови взяли численну участь у перенесенні тлінних останків сл. п. сот. кіївських Січових Стрільців, Ярослава Чижі до нової могили та посвячення нагробника на тій же могилі. Названий Покійний помер у грудні 1958 р. та був похоронений тимчасово у гробівці родини своєї дружини. Згідно з Його останньою волею його дружина помістила на нагробнику окремої могили напис в українській мові: „Сотник СС”. Приявним був тоді м. ін. през. д-р Ст. Витвицький, а промову виголосив м. ін. д-р В. Галан, голова Головної Управи ОбВУА.

Дня 27-го листопада м. р. члени Відділу численно взяли участь у Панахиді по сл. п. Ользі Петлюрові, дружині Симона Петлюри, Голові Директорії та Го-

по назву бригади, хоч така організаційна форма не мала жадного оправдання в наших тогочасних умовах самої організації й боротьби. Далеко було до повної регулярності також іншим частинам УГА, але через ці браки не можна клеймити армії та зачислювати її до категорії „реконвалесцентів”, як це з легкої руки сот. Левицького приписує Армії УНР. Не зважаючи на всі браки, які були випливом нашого безвихідного положення, Армія УНР навіть в стані „реконвалесценції” літом 1919 р. творила 11 дивізій піхоти з відповідними допоміжними частинами, нею командували досвідчені командири, які мали кваліфікованих начальників штабів українського походження, а не старшин з колишньої австрійської армії, які при всіх особистих прикметах і лояльності — не могли розуміти українського духа.

(Закінчення буде)

ловного Отамана Військ Української Народної Республіки. Панахида була відслужена в усіх православних церквах Нью Йорку заходом „Центрального Комітету для вшанування пам'яти Симона Петлюри”.

4-го грудня Відділ взяв участь у панахиді по сл. п. проф. Михайлів Гавриленкові, б. членові Відділу, що помер дnia 22 жовтня 1960 р.

10-го грудня ц. р. Управа Відділу влаштувала вечір для вшанування пам'яти 359 героїв-мучеників, що згинули трагічною смертю біля Базару, з приводу 39-их роковин цієї трагедії. Під час вечора, в якому взяло участь 28 осіб, голова Відділу, д-р І. Козак прочитав доповідь, присвячену тій події. 11 грудня старанням Управи Відділу були відслужені у всіх православних церквах Нью Йорку панахиди. У них прийняли участь члени Відділу, в катедрі св. Володимира при 82-ій вулиці під проводом голови Відділу.

Для поладнання біжучих справ Управа Відділу відбула в дотичному часі 3 засідання.

ФІЛАДЕЛФІЯ

СВЯТОЧНИЙ ВЕЧІР

В неділю 27-го листопада 1960 р. відбувся Святочний Вечір Відділу ОбВУА в залі Народного Дому при вул. Бравн і 23-й. Вечір відкрив короткою промовою чет. Евген Рудий, культ.-освітній референт Відділу ОбВУА, вітаючи їх Ексцеленцію Преосв. Кир. Йосифа, який виголосив молитву, — та всіх приявних на залі комбатантів, проводи українських організацій, пань і панів та молодь, що взяла масову участь у Святі, та зокрема голову централі ОбВУА д-ра Володимира Галана.

Пор. УСС Іван Поритко, як перший голова Відділу ОбВУА, зложив вичерпний звіт від часу заснування Відділу ОбВУА, аж по сьогодні. Після цього складали привіти представники комбатантських та загальноукраїнських організацій в такому порядку: д-р Володимир Галан, як голова від Централі ОбВУА, п. Кравчук від американських ветеранів українського походження, інж. Іван Остапляк відчитав привіти від УПА, Осередку СУМА та інших організацій, які прислали письменні привіти, інж. Михайло Ліщинський від І Дівізії УНА, пані Олена Лотоцька від Централі СУА, проф. Володимир Мацьків від Учительської Громади, д-р Марія Струтинська від Марійської Дружини, п. Зенон Вонторський, провідник чоти ім. УПА від Молодої Просвіти, якої головою є наш комбатант п. Володимир Татомир, та багато інших.

В концертово-мистецькій програмі виступали: Балет СУМА під мистецьким проводом п. Любомира Трицецького, Молода Просвіта і панни Олена й Емма Красовські. Слід відмітити, що в балеті СУМА п. Володимир Кононенко своїм танком „Чумак” захопив публіку, хоча й інші члени танцювальної групи виконали свої ролі якнайкраще. Сестри Олена й Емма Красовські, які прибули недавно з Франції, студентки американської

музичної школи, при двох скрипках відспівали дует „Місяць на небі” й „Берізку”. Дуже гарно виконали ролю колишніх медсестер на Рідних Землях дівчата: Оля Матла, Ярка Коморовська, Ярка Гринішак, Ярка Погиличка і Марта Кушнір. Усі дівчата належать до четвертої стежки ім. „Червоного Хреста” Молодої Просвіти. При акордеоні й скрипці сестри панни Красовські відспівали по-італійські „Соренто”, опісля на скрипках і акордеоні відіграли „Марш молоді” та „Ой ти дівчина”. Панна Олена Красовська відспівала по-французьки сольо „Україна”. Ця пісня постала в курені ім. Богуна, який був вищколений 1944 р. з українців в Німеччині до боротьби з французьким підпіллям, але, прийшовши до Франції, ввійшов у зв'язки з французьким підпіллям і брав участь спільно з французькими партизанами в боротьбі проти німецького окупанта в Франції. Після того вмарщувало на сцену молоде „військо”, шоста стежка ім. Романа Шухевича-Чуприки „Молодої Просвіти”, зі збирною рецитацією „Хто живий — в ряд ставай!”, в підготовці панни Олі Селезінки. Учасники: Роман Ільчишин, Орест Борис, Олесь Сілецький, Данило Береза, Лев Нич, Ярослав Вінцентяк і Ярослав Дзюнич. На закінчення, при двох акордеонах панни Красовські відіграли в'язанку українських пісень, а потім відспівали дует „Думи мої...”. В заключному слові промовляв Голова Відділу ОбВУА д-р Микола Рибак, вказуючи на шляхи, якими пройшли українські вояки в боях за незалежність Української Держави. Українських вояків все лучила і лучить гаряча любов до України, про що засвідчила не лише зброя і безліч жертв упавших на полі бою, але також праця серед нашого народу. Тільки жертвенною працею промостило шлях до привернення незалежності й соборності нашої Батьківщини.

Подякувавши виконавцям і всім Гостям за численну участь у Святочному Вечорі Відділу ОбВУА, відзначення десятиліття закінчено відспіванням „Ой у лузі червона калина”.

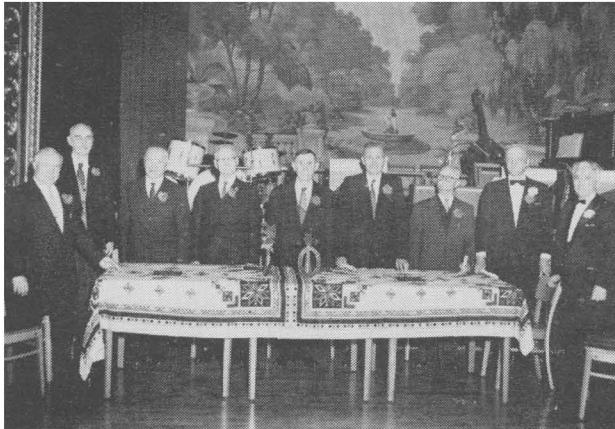
Евген Рудий
культ.-осв. референт

НЮАРК, Н. Дж.

ВОЯЦЬКІ ВЕЧЕРНИЦІ; ЛИСТОПАДОВІ РОКОВИНИ

Місцевий Відділ ОбВУА влаштував 29 жовтня ц. р. з нагоди 10-ліття свого існування Ювілейні Вояцькі Вечерниці в гарно прибраній залі Української Централі в Нюарку. Голова Об'єднання побр. М. Стебельський на початку забави у короткій, гарній промові привітав зібраних на залі гостей, зокрема членів-основників, б. голов Об'єднання та привів членів-ювілятів, що покінчили 70 років життя. Оплески гостей на залі були відгомоном на слова привітання голови. Гарною несподіванкою на вечерницях та атракцією того вечора було відзначення загаданих побратимів-ювілятів. Цими ювілятами були: д-р О. Утриско, М. Лозинський, В. Сак, Т. Гелемей, С. Магаляс, М. Гарасевич, Б. Загайкевич, д-р М. Терлецький і П. Будник. З доручення Управи Об'єднання побр. д-р Р. Криштальський серед тиші на залі промовив до ювілятів палкими словами, пригадавши кожному з них зокрема світлі, юні

дні, в яких вони з молодечим запалом і вірою в країще наше майбутнє були учасниками наших визвольних змагань та потім були активними в українському громадському житті. Він побажав їм щастя і ще довгих літ життя у повному здоров'ї. Ціла зала вслід за оркестрою Б. Гірняка заспівала ювілятам грімке „Многая літа!” Опісля роздав побр. д-р Криштальський побратимам-ювілятам гарно зредаговані письменні листки признання.

70-літні „ювіляти” і — перший праворуч —
д-р Р. Криштальський.

Для відзначення 42-их Роковин Листопадового Зриву обі місцеві комбатантські організації: Відділ ОбВУА і Станиця кол. Вояків I УД (УНА) влаштували в суботу 5 листопада ц. р. в гарно прибраній домівці ОбВУА в Нюарку святочні сходини, сполучені з військовим алелем. Після відкриття сходин побр. М. Стебельським, головою Відділу ОбВУА, та привітання привічних побратимів та гостей, на заклик стали до апелою 30 б. Вояків у дві лави. На команду „Струнко!” побр. Махобей, голова Станиці Дивізійників, звітував сотникові Б. Загайкевичев, який у відповідь привітав з Листопадовими Роковинами численно зібраних учасників сходин. Побр. О. Голинський виголосив гарну змістом і формою доповідь про значення Листопадового Зриву, про вшанування учасників зриву і обов'язок зберігати традицію відзначення роковин зриву в майбутньому. Побр. О. Лисинецький з чуттям виголосив вірш А. Курдидика: „Стрілецька шапка”. Опісля побр. д-р Я. Голінатий розказав свій спогад про кол. старшину постачання австрійської армії та згодом УГА, інж. Павла Дурбака, який, перебуваючи напередодні листопадового зриву на Україні, передав в жовтні 1918 р. українцям, старшинам австрійської армії докладні інформації про підготову до зриву. По короткому заключному слові голови Відділу ОбВУА, піснею „Гей у лузі червона калина...” закінчились сходини. Наступного дня, в неділю, члени обох організацій при помочі запрошених Пань переводили під українськими церквами на Зенфорд і Ваверлі евню листопадову збірку на Дар УВІ. Okremo переводяться збірки на Дар УВІ на збіркові листи.

О. У.

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

ДОЛЯ ДВОХ СТРІЛЬЦІВ

В „Голосі Комбата” знайшов я згадку про четаря Василя Сидоровича з Ушні біля Сасова з питанням, що з ним сталося. Випадково знайшов я між своїми шпаргалами лист від нього, писаний з Ушні ще 22 січня 1921 р. до мене додому в Галичині. Зазначаю, що він перебував як виздоровець по тифі в 1920 р. в Балті в переходовім відділі при Начальній Команді УГА, пізніша ЧУГА. Там тоді перебували також чет. Олекса Лучка, хор. Кобилянський, хор. Гургель, чет. Микола Алис'євич, от. Зенон Чолган, чет. Томорук, пор. Паладійчук, пор. Микола Самбірський, отець Рибчак. До другого тижня в квітні большевики нас „з бідою толерували”, бо були між галичанами одиниці, які „були вдоволені з нового ладу” і з большевиками активно співпрацювали, як гімназ. проф. Сидоряк, Музичка і Кондрацький. Чет. Іван Жила дістав відповідну „посаду” в Районнім Балтськім Комісаріаті Шкільництва й орудував навіть поважними державними фондами. Він нам всім старшинам видав офіціяльні посвідки як „інструкторам позашкільної освіти” на район Балту. Так крутилося до Провідної неділі. Кілька днів опіля, правдоподібно 24 квітня, перейшли через Балту Тютюнниківські повстанці, большевиків вибили, середину міста спалили і за два дні відійшли в напрямі Дністра. Після їх відходу большевики завели в Балті жорстокий і жахливий терор. Галичан виловлювали і мордували на місці, тим більше, що бригади УГА перейшли до поляків. Ми всі порозліталися по довколишніх селах.

Чет. Іван Жила, як „комісар” втік перед Тютюнниківськими повстанцями до села Коритна. Там його зловили большевики, волочили прив’язаного до коня по дорозі до Балти і замордували. В Балті пізнали, що зробили „помилку” і зробили йому величавий похорон. Іван Жила був ідейний хлопець, а вступив до большевицької установи з наміром працювати там таки для України.

Василь Сидорович в листі, про якого я згадав вище, пише: „По тім як ми розпрощалися вечером, зайшли всі в лісничівський ліс і там під дубом, головами до пня, як жди в Руданського, чекали дня. Над ранком перейняли нас Тютюнниківські повстанці і перевезли до Перейми. В Переймі нас відреклися. Ми перейшли до Попової Греблі під Кодимою до знайомих Лучки. Там в лісі цілий місяць чекали на поляків, бо фронт не був далеко. Після відвороту поляків, ми рішились на перехід через Дністер до Румунії. Над Дністром під Білочем 20 червня нас ограбили, а що перехід до Румунії був неможливий, ми вернулись до Лабутні. Я стрінув там нашого рахункового з 10 сотні, жонатого Калинюка і там у нього працював цілі жнива. 11 серпня переїхав з Одеси через село д-р Зволинський і я до нього прилучився. В Галичині вже були большевики. Зволинський пішов на Чехи, а я додому. Під цю пору лежу хворий. Алис'євич в Тернополі. Лучко ли-

шився при Каті в Кодомі. Матковський згинув під Виницею.”

Пізніше я довідався що Сидорович скінчив право, вів адвокатську канцелярію в Крем’янці, але по кількох літах помер на сухоті.

Філаделфія, листопад 1960.

Д-р Павло Дубас

В ОБОРОНІ ПАМ’ЯТИ УСС ВАСИЛЯ ДЗІКОВСЬКОГО

У гетьманському часописі „Батьківщина”, що виходить в Торонто, друкується від довшого часу стаття рецензія Зенона Яворського з Дітройту „В обіймах партнерів Андрусова”, в якій він в надзвичайно непристойний спосіб накидається на цілий ряд високо заслужених громадян і колишніх старшин.

У чч. 29—30 згаданого часопису, в тій же статті написано, напр., таке:

„Секретарем Тернопільської Чека в 1920 р. був Дзіковський, він же пізніший секретар Твердохліба, якого сам потім і вбив, був засуджений польським судом на кару смерті, втік з Бригідок до Чехії, де співпрацював з советським консулятом. Дзіковський, псевдо „Норич”, виїхав на наказ советського консуляту в Празі, на роботу у Франції. Дзіковський — б. УСС, б. член УВО-ОУН, за деякий час був з Франції відкліканий і поїхав до Сов. Союзу. Одинокий позитивний слід, який лишив за собою Дзіковський-Норич — це був опис бою УСС під Лисонею з 1916 р.”

Ці відомості Зенона Яворського про Дзіковського є фальшиві, переплутані та вифантазовані і тяжко знеславлюють славну пам’ять Василя Дзіковського, який служив при УСС і є автором опису бою на Лисоні з 1916 року.

Всім відомо, що автором знаменитої книжки про бій на Лисоні — був УСС Василь Дзіковський, студент філософії львівського університету, загально люблений, шанований і усім УСС-ям відомий історик Українського Січового Стрілецтва, який не міг служити в тернопільській Чека в 1920 році, бо він, як УСС, згинув геройською смертю на вулиці Львова у листопадових боях 1918 р.

Зенон Яворський, який подає в своїй статті масу фантастичних відомостей про різних людей та з особливою сміливістю нахваляється, що він все знає — не знає, видно, нічого про цього популярного УСС-стрільця та зважується знеславлювати його ім’я, переплутавши з советським агентом, який ніколи в УСС не служив.

Усусус

ТІ, ЩО ВІДЙШЛИ

2 листопада 1960 р. помер у Сарселі, Франція, після короткої недуги на 77-ому році життя

МИКОЛА КАПУСТА

кол. сотник Української Галицької Армії

Покійний народився 18-го грудня 1883 р. в Залужу Заразького повіту. Після закінчення гімназії та вищих торговельних студій у Відні присвятився кооперативній праці в Західній Україні. У першій світовій війні брав участь як фронтовий старшина. При цьому був ранений і втратив одно око. Не зважаючи на своє інвалідство, зголосився в листопаді 1918 р. до УГА, в рядах якої, знову як фронтовик перебував всю її кампанію від початку до самого кінця. Інтернований в таборі у Кожухові, належав до тих нечисленних, які вийшли живими з того справжнього тaborу смерті. По війні був головою ревізорів у Ревізійному Союзі Українських Кооператив у Львові. В тому часі виявив себе активним членом „Молодої Громади”, організації, яку створили колишні вояки Українського Війська. Приймав також діяльну участь у громадському житті. Після другої світової війни вийшов на скітальщину та перебував спершу в Австрії, у таборі в Зальцбурзі, а відтак у Франції, де працював у господарській школі в Люрі та в Суспільній Опіці у Парижі. Після створення Наукового Осередку НТШ в Сарселі включився в його працю, спершу як фінансовий дорадник, а згодом як член Відділу і директор канцелярії. На цьому пості постигла Його смерть.

Похорон відбувся 4 листопада 1960 р. Над відкритою могилою Покійного прошав голова НТШ у Франції проф. д-р В. Кубійович також від імені б. вояків УГА, Його побратимів зброй.

Вічна Йому Пам'ять!

22 грудня 1960 року помер нагло на удар серця на 67-му році життя у Філаделфії, Па.

Д-Р АНТІН КНЯЖИНСЬКИЙ

колишній старшина австрійської і Української Галицької Армії, кол. голова Відділу ОбВУА у Філаделфії, довголітній в'язень советських концтаборів, видатний педагог, учитель гімназії в Самборі й потім директор гімназії у Коломії, вчений і письменник, дійсний член Наукового Т-ва ім. Шевченка. На похороні, що відбувся 27 грудня 1960 р., промовляв теперішній голова Відділу ОбВУА у Філаделфії, д-р Микола Рибак, який прославляв Покійного як вояка-громадянина й ученого. „Ще передостанньою неділі — згадав д-р Рибак — промовляв Покійний на парохіяльнім у нас бенкеті, на другий день ми стрінулися були у церкві, а потім, разом верталися домів, розмовляючи весело, а навіть легко жартуючи. Тоді я не припускав, що за два дні почую страшну вістку, що Побратим уже не живе...”

СТЕПАН ЯРЕМА НАВРОЦЬКИЙ

колишній поручник Української Галицької Армії, видатний громадський діяч, помер у Вінніпегу 24 жовтня 1960 року на 67-му році життя.

Степан Навроцький народився 8-го вересня 1893 року у Львові у священичому домі о. Василя і Меланії з Радзиковичів Навроцьких. Взятий у 1914 р. до австрійської армії, закінчив старшинську школу в Стриї, після чого дістав відрядження до німецької армії, як перекладач німецької і російської мов. На східному фронті був важко ранений і після лікування у шпиталі та повороту до своєї кадри 58-го полку піхоти — був цілковито звільнений з австрійського війська. Однак вже в місяць потім зголосився добровільно до Українських Січових Стрільців і під Сколем в Західній Україні переводив вишивкіл новобранців. Проте це його не задоволяло і він зголосився добровільно на фронт. У бою під Семиквіями 1-го вересня 1915 р. був важко ранений і втратив очі. Був відзначений австрійською Срібною медалею першої кляси й німецьким Залізним Хрестом. Після виходу із шпиталю служив знову у Вишколі УСС. В часі польсько-української війни був приділений до Секретаріату внутрішніх справ ЗОУНР в Станиславові. Службово відряджений до Києва, перевозив вибуховий матеріал до гарматних стрілень з Києва для УГА і серед цієї праці представлено його Головному Отаманові Симонові Петлюрі. Той доручив йому співпрацю з уповноваженим відпоручником УНР при Секретаріаті ЗОУНР. В тому характері Покійний дістав окреме письмо від Головного Отамана з признанням. Після війни став адвокатом і громадсько-політичним діячем. У жовтні 1938 року став послом від УНДО з Перемиської округи до польського сейму. Був одружений з Марією з дому Ломінською і залишив троє дітей. Його сестри — відома письменниця Марія Струцинська з дому Навроцька, вдова по замученому большевиками редакторові й послові, й Ірина Лунева, вдова по адвокатові.

ALEXANDER E. SMAL AGENCY

776 SPRINGFIELD AVE. IRVINGTON, N. J.
ES 4-4400

ПОСЕРЕДНИЧИТЬ:
у продажі нерухомостей

ПРИЙМАЄ:
всі роди забезпечень

ВИГОТОВЛЯЄ:
афідавіти та переклади документів

ДОРАДЖУЄ:
довірочно і фахово в податкових справах.

Заслужене Видавництво „Червона Калина”, Редакцію „Голосу Комбатанта” і всю нашу славну „стару войну”
**ЩИРО ВІТАЄ З НОВИМ РОКОМ
І НАЙКРАЩИХ УСПІХІВ БАЖАЄ
ВІДОМА В НЮ ЙОРКУ
УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРСЬКА ФІРМА**

K. & B.

MEAT MARKET, Inc.

Власники:
КУРОВИЦЬКИЙ і БАЧИНСЬКИЙ

Адреси наших крамниць:

128 First Ave., between 7th & 8th Sts.
Tel.: GR 7-0344

166 Ave. "B", between 10th & 11th Sts.
Tel.: CA 8-5590

ЛИТВИН-ЛИТВИН

ПОШИРЕНЕ

І ГАРНО ВЛАШТОВАНЕ
УКРАЇНСЬКЕ
ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕНИЯ
(ЩИРА И ЧЕСНА ОБСЛУГА)

801 Springfield Ave., Newark-Irvington, N. J.
Tel.: ES 5-5555

ДІВІДЕНДИ 4% РІЧНО

платить від вложених грошей
ДВА РАЗИ В РОЦІ СІЧЕНЬ-ЛІПЕНЬ
Складати і позичати гроші найкорисніше
в Федеральній Кред. Кооперативі

**„САМОПОМІЧ”
В ДЖЕРЗІ СІТИ**

Selfreliance (J. C.) Federal Credit Union
136 Essex Street — Jersey City, N. J.

Кооператива приймає вкладки до висоти 10,000 дол. і платить високу дивіденду. При вкладах безплатне обезпечення на життя. Уділює позички до висоти 5,000 дол. на протяг 5 років. При позичках низькі відсотки і безплатне обезпечення в разі нещастя або непрацездатності до висоти позиченої суми.

За інформаціями кличте:

Jersey City — DE 3-5348; OL 6-4999
Passaic — PR 9-0227

Голосіться в цілі вписання дивіденди за 2-ге півріччя 1960 р. Подавайте кожночасну зміну адреси.

ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ ВЕЛИКА КНИГА

Олекса Кузьма

ЛІСТОПАДОВІ ДНІ 1918

ВИДАННЯ ДРУГЕ, ПІСЛЯ ВИЧЕРПАНОГО ТА ОСТАТОЧНО
ЗНИЩЕНОГО БОЛЬШЕВИКАМИ ПЕРШОГО ВИДАННЯ 1931 Р.

Вже в 1931 році, після появи тієї книжки, писав про неї Іван
КЕДРИН у львівському „Ділі“ таке:

... Ось маємо перед собою твір, якого вартість просто неоцінена. Маємо перед собою цілу і повну історію кривавої тритижневої кампанії за Львів в історичному 1918 році, з переглядом усіх найважливіших тодішніх політичних актів і цілого тодішнього політичного явища в краю, та зі з'ясуванням підкладу, на якому сам переворот скочився і наслідком якого прийняв свій пізніший напрямок. Автором є бувший член Начальної Команди Галицької Армії, який був при її народинах, перевів з нею визвольну війну по цей і по той бік Збруча та асистував при сумному акті її ліквідації в Києві. Користувався при тій своїй праці документарним матеріалом, доповненим і перевіреним на всіх буквально найбільш істотних українських і польських публікаціях про той період часу. В той спосіб постав твір кілька літньої праці, викінчений в усіх деталях, суцільний, систематично оброблений, відповідаючи цілком науковому підходові з погляду хронологічного порядку подій та їх прагматичного зв'язку, одночасно так барвисто написаний, що читається його наче роман, повний геройських подвигів, хвилюючий трагічними конфліктами і — сумний, безкрайно сумний описом зусиль, змарнованих з власної вини ...

Ціна \$ 5.00

ЗАМОВЛЯТИ МОЖНА:

“С H E R V O N A K A L Y N A”

c/o Ukrainian National Home

140 — 2nd Avenue, New York 3, N. Y.